

HUONO-OSAISUUTEEN VASTAAMINEN – SOSIAALITYÖN, YKSILÖN JA YHTEISKUNNAN KEINOT

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Terhi Korri & Milla Saastamoinen
Opinnäytetyö AMK
Syksy 2025
Sosiaalialan tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan tutkinto-ohjelma
Sosionomi

Tekijät: Terhi Korri & Milla Saastamoinen

Opinnäytetyön otsikko: Huono-osaisuuteen vastaaminen – sosiaalityön, yksilön ja yhteiskunnan keinot

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: syksy 2025

Sivumäärä: 53

Opinnäytetyömme tavoitteena oli tarkastella huono-osaisuuden ehkäisemistä ja lievittämistä aikuis-sosiaalityön tieteenalan ja sosionomien (AMK) näkökulmasta. Huono-osaisuus määriteltiin moniulotteiseksi ilmiöksi, johon liittyvät köyhyys, ylisukupolviset haitat, koulutuksen ja työllisyyden puutteet sekä sosiaalinen osattomuus. Työ toteutettiin kuvailevana kirjallisuuskatsauksena hyödyntäen ajankohtaista tutkimustietoa ja yhteiskunnallista keskustelua. Aineistona käytettiin ajankohtaisia ja kansainvälisiä tutkimuksia, jotka käsittelivät huono-osaisuutta, sosiaalityön toimintakäytäntöjä ja yhteiskunnallisia ratkaisuja. Aineisto analysoitiin induktiivisella sisällönanalyysillä, jonka avulla tunnistettiin keskeiset teemat ja muodostettiin kolme yläkategoriaa: sosiaalityön keinot, yksilön keinot ja yhteiskunnan keinot.

Sosiaalityön rooli korostui erityisesti rakenteellisessa työssä, palveluohjauksessa ja palveluiden kehittämisessä. Yksilön tasolla keskeisiä olivat sosiaalisen osallisuuden kokemus, voimavarojen vahvistaminen ja koulutukseen tai työelämään kiinnittyminen. Yhteiskunnallisella tasolla nousivat esiin toimeentulon turvaaminen, koulutusmahdollisuudet, haitalliset yhteiskunnalliset rakenteet sekä päätöksenteko, joka huomioi huono-osaisessa asemassa olevien todelliset tarpeet.

Tuloksemme osoittavat, että huono-osaisuuden vähentäminen edellyttää monitasoista lähestymistapaa: sosiaalityön käytännöt, yksilön voimavarat ja poliittiset ratkaisut muodostavat yhdessä perustan, jolla voidaan katkaista huono-osaisuuden ylisukupolvisia vaikutuksia. Työmme tarjoaa näkökulmia ja keinoja aikuissosiaalityöhön sekä herättää keskustelua yhteiskunnallisesta vastuusta kaikkein heikoimmassa asemassa olevien tukemisessa.

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services
Bachelor of Social Services

Authors: Terhi Korri & Milla Saastamoinen

Title of thesis: Addressing Disadvantage – Approaches of social work, the individual and society

Term and year when the thesis was submitted: autumn 2025

Number of pages: 53

The aim of this thesis was to explore approaches to preventing and alleviating disadvantage from the perspective of adult social work. Disadvantage was defined as a multidimensional phenomenon involving poverty, intergenerational harm, limited access to education and employment, and social exclusion.

Our thesis was conducted as a narrative literature review drawing on recent national and international research as well as societal discussions on disadvantage, social work practices, and structural solutions. Through inductive content analysis, three overarching categories were identified: the means of social work, the resources of the individual, and societal measures.

The findings showed that reducing disadvantage required a multi-level approach. On the level of social work, structural social work, service coordination, and the development of accessible services were central. On the individual level, strengthening social inclusion, personal resources, and opportunities for education or employment were essential. On the societal level, ensuring adequate income, improving educational opportunities, addressing harmful structures, and promoting inclusive decision-making played a key role.

This thesis contributes to the understanding of how social work, individual empowerment, and policy-level solutions together can help break the intergenerational cycle of disadvantage. It offers insights for the development of adult social work and raises discussion on societal responsibility for supporting those in the most vulnerable positions.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ.....	2
ABSTRACT.....	3
1 JOHDANTO	5
2 HUONO-OSAISUUS ILMIÖNÄ.....	8
2.1 Huono-osaisuuden määrittely.....	8
2.2 Huono-osaisuuteen vaikuttavat tekijät.....	10
2.3 Ammatillinen työ huono-osaisuuteen vastaamisessa	14
3 TUTKIMUKSEN TARKOITUS, TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYS.....	19
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	21
4.1 Kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmä.....	21
4.2 Aineiston hakeminen ja valintaprosessi.....	22
4.3 Aineiston analysointi.....	26
4.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	31
5 TUTKIMUKSEN TULOKSET	33
5.1 Sosiaalityön keinot, tavoittaminen ja tukeminen	33
5.2 Yksilön keinot, osallisuus ja sen vahvistaminen	35
5.3 Yhteiskunnan keinot ja rakenteiden merkitys	38
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	40
7 POHDINTA	45
LÄHTEET.....	48

1 JOHDANTO

Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus on ilmiö, jossa heikko sosioekonominen asema periytyy sukupolvelta toiselle, muodostaen vaikeasti katkaistavan kierteen. Suomessa tämä ilmiö näkyy erityisesti köyhyyden, matalan koulutustason ja sosiaalisen syrjäytymisen muodossa. Huono-osaisuus kasautuu usein alueellisesti, ja sen vaikutukset ovat erityisen vahingollisia niille, jotka jo valmiiksi ovat heikommassa asemassa yhteiskunnassa. Eri väestöryhmien välille on syntynyt kasvavaa sosiaalista etäisyyttä, mikä on heikentänyt vuorovaikutusta etenkin hyväosaisten ja haavoittuvassa asemassa olevien välillä. Tämä johtuu osittain siitä, että suuri osa väestöstä on saanut nauttia paremmasta elintasosta ja elämänlaadusta jo useiden sukupolvien ajan. Huono-osaisuus taas merkitsee jäämistä tämän kehityksen ulkopuolelle, eli syrjään siitä, mikä monille muille on itsestään selvää edistystä. (Saari, Eskelinen & Björklund 2020, luku 1.)

Suomi on pitkään ollut tunnettu hyvinvointivaltiona, jossa jokaiselle kansalaiselle pyritään turvaamaan perusoikeudet ja inhimillinen arki. Nyt tämä periaate on kuitenkin ollut kovalla koetuksella. Viimeisen vuoden aikana suomalaisessa mediassa on uutisoitu toistuvasti tilanteita, joissa huono-osaisuus, nälkä, turvattomuus ja palvelujen riittämättömyys näyttäytyvät karulla tavalla kansalaisten arjessa: esimerkiksi sosiaaliturvan leikkaukset, sosiaali- ja terveyspalveluiden supistukset sekä kasvavat alueelliset ja sosiaaliset erot ovat sysänneet yhä useampia ihmisiä vaikeaan tilanteeseen, jopa nälkärajan alapuolelle (Kluukeri 23.1.2024). Diakoniatyössä nähdään, kuinka kasvava joukko suomalaisia ajautuu viimesijaisten palveluiden luukulle, kun muut tukiverkot pettävät (Keski-Korpela 6.2.2025). Samaan aikaan hallituksen sosiaali- ja terveyspalveluiden säästötoimet kohdistuvat erityisesti lastensuojeluun, vammaispalveluihin ja vanhustenhoivaan (STT 26.3.2025), mikä herättää huolta siitä, kenellä on enää varaa olla heikko. Lisäksi asunnottomuus on muuttunut monimuotoisemmaksi ilmiöksi, joka koskettaa yhä useampia ihmisiä, myös työssäkäyviä ja lapsiperheitä. Äärimmäisen osattomuuden muotona asunnottomuus on viime vuosina lisääntynyt, ja tilannetta ovat pahentaneet leikkaukset järjestöjen rahoitukseen sekä asumistuen heikennykset (Rosvall 17.10.2025).

Tuoreet tutkimukset osoittavat, että eriarvoisuus kasvaa myös koulutuksessa: osa nuorista ei enää koe voivansa unelmoida tulevaisuudesta, ja koulutuksen perusta horjuu alueellisessa ja sosiaalisessa epätasa-arvossa (Kosonen 11.3.2024). Kirkkojen arkkipiispat ovat nostaneet esiin vakavan kysymyksen: mitä nykyiset toimet kertovat yhteiskuntamme arvoista? Heikoimmassa asemassa

olevien tilanne ei ole vain yksittäisten ihmisten ongelma, vaan osoitus siitä, millaiseen suuntaan suomalainen yhteiskunta on liukumassa (Gertsch 19.4.2025). Kasvavan eriarvoisuuden keskellä myös yhteiskunnallinen keskustelu kovenee. Samaan aikaan, kun jopa kirkon johto ilmaisee huolensa heikoimmassa asemassa olevien kohtelusta, sosiaali- ja terveysministerin avustaja kommentoi toukokuussa 2025 julkisesti sosiaalisessa mediassa, että yhteiskunnan tukia odottavat ovat "luusereita", jotka ovat "ansainneet köyhyytensä" (Tikkala 2.5.2025). Tällaiset polarisoituneet asenteet eivät ainoastaan kuvasta yhteiskunnallista ilmapiiriä, vaan myös muovaavat sitä ja ajavat huono-osaiset entistään heikompaan asemaan.

Näiden ilmiöiden valossa huono-osaisen tukeminen ei ole vain tärkeä, vaan välttämätön osa sosiaalityötä. Tämä opinnäytetyö tarkastelee, miten sosiaalityössä voidaan vastata heikossa asemassa olevien ihmisten tarpeisiin ja millaisia mahdollisuuksia sosiaalialalla on tukea heidän osallisuuttaan, arjessa selviytymistä ja elämänhallintaa. Aihe on paitsi ajankohtainen, myös yhteiskunnallisesti ja työelämän kannalta merkittävä, sillä sosiaalialalla työskentelevät kohtaavat arjessaan monimutkaisia tilanteita, joissa yksilölliset ongelmat kietoutuvat rakenteellisiin ja yhteiskunnallisiin tekijöihin. Huono-osaisuuden ymmärtäminen syvällisesti on välttämätöntä, jotta sosiaalityössä ja -ohjauksessa voidaan toimia vaikuttavasti ja eettisesti kestävästi. Työelämän näkökulmasta tutkimuksemme tukee ammatillista reflektiota ja rakenteellista otetta, joita tarvitaan sekä yksilötyön että yhteiskunnallisen vaikuttamisen tasolla. Kirjallisuuskatsaus tarjoaa näin tietoperustaa, jonka avulla sosiaalialan työntekijät voivat hahmottaa omaa rooliaan huono-osaisuuden ehkäisyssä ja tuoda esiin työssä havaittuja epäkohtia päätöksenteon tueksi.

Tutkimuksen lähtökohtana on siis selvittää, miten sosiaalityö, yhteiskunta ja yksilöt voivat toimia välineenä huono-osaisuuden lievittämisessä ja sen ylisukupolvisten vaikutusten katkaisemisessa. Työn tarkoituksena on syventää kokonaisvaltaista ymmärrystä huono-osaisuudesta ja sen yhteyksistä aikuissosiaalityöhön. Avaamme käsitteitä ja ilmiöitä kuten sosiaalinen osallisuus, ylisukupolvisuus, köyhyys ja sosiaaliturva, sekä perustelemme tietoa eri tutkimustiedolla ja teorioilla. Käytämme narratiivista kirjallisuuskatsausta aineiston analysointiin, mikä mahdollistaa monipuolisen ja syvällisen ymmärryksen tutkimusaiheesta. Tämä tutkimus on merkityksellinen erityisesti siksi, että sosiaaliala toimii yhteiskunnan tarjoamien tukirakenteiden tärkeänä osana. Sen mahdollisuudet vaikuttaa huono-osaisuuden lievittämiseen riippuvat sekä toimivista käytännöistä että siitä, kuinka hyvin se pystyy vastaamaan asiakkaiden yksilöllisiin tarpeisiin ja elämäntilanteisiin.

Opinnäytetyössämme olemme kiinnostuneet huono-osaisuudesta erityisesti aikuissosiaalityön näkökulmasta sekä käsittelemme sosiaalityötä ja -ohjausta tieteenalana ja yhteiskunnallisella tasolla. Opinnäytetyössämme käytämme käsitettä *sosiaalityö* kuvaamaan sosiaalialan ammatillista toimintaa, vaikka oma koulutuksemme suuntautuu sosionomin (AMK) tutkintoon ja käytännön työote painottuu sosiaaliohjaukseen. Termivalintaa puoltavat sekä helppolukuisuus että tieteellinen johdonmukaisuus, sillä suurin osa aihetta käsittelevästä tutkimuksesta ja teoreettisesta kirjallisuudesta viittaa ilmiöön sosiaalityön käsitteen kautta. Sosiaalityö toimii myös tieteenalana, jonka käsitteellinen viitekehys kattaa sosiaaliohjauksen, rakenteellisen työn ja yksilötyön ulottuvuudet. Näin ollen sosiaalityön käsitteen käyttö mahdollistaa yhtenäisen ja selkeän esitystavan ilman, että lukijan on tarpeen erottaa käsitteellisiä rajoja, jotka eivät ole tutkimuksemme kannalta olennaisia. Samalla näkökulma on kuitenkin vahvasti aikuissosiaalityöhön ja sosiaaliohjauksen käytännön tasoon painottuva, sillä juuri näissä yhteyksissä huono-osaisuuden ilmiö ja siihen vastaaminen konkretisoituvat sosionomin työssä.

2 HUONO-OSAISUUS ILMIÖNÄ

2.1 Huono-osaisuuden määrittely

Huono-osaisuudelle on useita synonyymeja ja määritelmiä, joista yleisin on köyhyys, sillä huono-osaisuutta tarkastellaan tyypillisesti yksilöiden tulotasoista käsin. Huono-osaisuuden tutkimuksessa keskitytäänkin tarkastelemaan yhteiskunnallisen ja taloudellisen eriarvoisuuden ilmenemistä, syitä ja seurauksia eri väestöryhmille. Tutkimuksessa käytetään usein moniolotteista lähestymistapaa, sillä huono-osaisuus ei ole vain taloudellista köyhyyttä, vaan se liittyy myös elämänlaatuun, sosiaaliseen osallisuuteen, toimintavalmiuksiin, terveyteen, omistamiseen ja kuluttamiseen liittyviin tekijöihin. (Saari 2015, 34–38.)

Sosiologi Peter Townsandin 1980-luvulla kehittämän deprivatiomittariston mukaan huono-osaisuutta voidaan mitata konkreettisesti erinäisillä resurssivajemittareilla, joista yksi on materiaallinen resurssivajemittari ja toinen sosiaalinen osallisuusmittari. Materiaalista puutetta voi olla esimerkiksi ruokavalion ja vaatetuksen vajavaisuus, ja sosiaalinen puute voi ilmentyä työttömyytenä tai yhteisöjen ulkopuolelle jäämisenä. (Saari 2015, 37.) Pohjoismaissa tutkitut hyvinvointiteoriat pohjautuvat myös resurssikäsitteisiin, joiden mukaan yksilöiden perustarpeiden tyydyttäminen on edellytys ihmisarvoiselle elämälle. Näitä perustarpeita ovat muun muassa vapaus ja terveys, joita voidaan tukea erilaisilla resursseilla, kuten taloudellisella turvalla, koulutuksella, työllä, asianmukaisella ruokavaliolla, asumisella, sosiaalisilla verkostoilla, turvallisuudella sekä mahdollisuudella vaikuttaa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. (Saari 2025, 38.)

Mahdollisimman suureen tuottavuuteen pyrkivän yhteiskunnan sivutuotteena muodostuu aina huono-osaisuutta, sillä tämänhetkinen yhteiskunta vaatii rakenteellista eriarvoisuutta yhteiskuntaluokkien välillä, jopa hyvinvointivaltiossa. Ihmiskunnan historiassa ei ole ollut sellaista yhteiskuntarakennetta, jossa nämä hierarkiat olisi voitu sivuuttaa ja rakentaa yhteiskunta ilman äärimmäisiä eroavaisuuksia ihmisten sosioekonomisen aseman välillä. Huono-osaisuus nähdään sidonnaisena sosioekonomiseen asemaan, mutta siihen liittyy myös yksilön kokemus omasta suhteellisesta asemasta; huono-osaisen ihmisen kokemus ei välttämättä vastaa saman sosioekonomisen ryhmän henkilöiden huono-osaisen identiteettiä. (Niemelä & Saari 2013, 10–11.)

Objektiivisten mittareiden rinnalla huono-osaisuus näyttäytyy myös subjektiivisena kokemuksena. Yksilö voi kokea syvää niukkuutta ja arvottomuutta, vaikka toimeentulo olisi ulkoisesti riittävä (Ohisalo, Laihiala & Saari 2015, 437). Tällöin huono-osaisuus ilmenee ulkopuolisuutena suhteessa työelämään, koulutukseen ja päätöksentekoon. Samalla tuloerojen kasvu ja palveluiden ulkopuolelle jääminen ovat tehneet huono-osaisuuden kasautumisesta yhä näkyvämpää (Ohisalo ym. 2015, 437–438; Törölä & Töttö 2017). On myös havaittu, että palveluiden ulkopuolelle jääminen voi kytkeytyä myös yksilön elämäntarinaa ja siihen, miten yhteiskunnan reaktiot apua tarvitsevan yksilön tilanteeseen muovaavat mahdollisuuksia päästä osalliseksi (Törölä & Töttö 2017). Osaan palveluista pääsy edellyttää tiettyjen kriteerien, kuten diagnoosin tai muun virallisen statuksen, täyttymistä. Tämä voi estää myös tuen tarpeessa olevia ihmisiä saamasta apua. Palveluperusteiden joustavoittaminen mahdollistaisi yksilöllisten tilanteiden paremman huomioimisen. Esteitä voivat olla myös kielimuri tai se, ettei rikostaustan omaavia tunnusteta palveluihin oikeutetuiksi kuntalaisiksi. Lisäksi palvelujärjestelmän monimutkaisuus, kuten työttömyysturvan hallinnollinen raskaus, voi siirtää resursseja pois varsinaisesta asiakastyöstä ja tuesta (Suonpää ym. 2023, 94).

Huono-osaisuutta on myös kuvattu käsitteellisesti notkelmina ja polkuina. Notkelmat viittaavat ryhmiin, kuten asunnottomiin, ruoka-avun asiakkaisiin ja päihteidenkäyttäjiin, joiden arki muodostaa rinnakkaisen todellisuuden valtaväestön rinnalle (Ohisalo ym. 2015, 437). Polkujen näkökulma taas korostaa sitä, että huono-osaisuus rakentuu monien tekijöiden kasautumisesta, kuten mielenterveysongelmista, rikostaustasta tai fyysisistä sairauksista (Törölä & Töttö 2017). Molemmat näkökulmat osoittavat, että huono-osaisuus on dynaaminen ja kerrostuva prosessi, joka voi johtaa yhteiskunnan sisäisiin eriytymisiin. Valtaväestön silmissä notkelmien ihmiset ovat kuin muukalaisia, joiden elintavat ja elämäntilanteet poikkeavat niin merkittävästi totutusta, että heitä on vaikea ymmärtää. Tämä etäisyys ei ole pelkästään fyysistä tai taloudellista, vaan myös asenteellista ja emotionaalista. Huono-osaisuus ei ole pelkkää rahattomuutta, se on myös sitä, ettei enää tunnu kuuluvansa yhteiskuntaan ja ettei tunne olevansa osa sitä narratiivia, jota enemmistö elää. (Ohisalo ym. 2015, 437.)

Yksi merkittävistä huono-osaisuuden kasautumisen laukaisijoista on esimerkiksi työttömyys. Kun työpaikka menetetään, menetetään usein myös taloudellinen turva, sosiaaliset kontaktit ja tunne siitä, että kuuluu johonkin. Pitkittyessään työttömyys voi johtaa köyhyyteen, asunnottomuuteen, ihmissuhdeongelmiin ja eristäytymiseen. Kun epätoivo ja luottamuksen puute alkavat vallata mielen, on enää pieni askel siihen, että myös fyysinen ja henkinen hyvinvointi alkavat horjua. Huono-osaisuuden kasautuminen on monimutkainen ja usein itsestään vahvistuva prosessi, jossa yksi

vastoinikäminen ruokkii seuraavaa, kunnes syntyy kierre, josta irrottautuminen on yhä vaikeampaa. (Ohisalo ym. 2015, 437–438.) Yksittäiset työttömyyden kaltaiset vastoinkäymiset, kuten velkaongelmat, koulutuksen keskeytyminen, lapsuudessa koettu vanhempien päihdeongelma, voivat näyttää erillisinä tarkasteltuina suhteellisen pieniltä, mutta ajan myötä niiden toistuessa ja kerääntyessä vaikutukset ihmisen hyvinvointiin ja toimintakykyyn voivat olla huomattavia (Saari 2015, 104). Kun huono-osaisuus kasautuu ja monimuotoistuu, siitä tulee yhä vaikeammin hallittava ongelma niin yksilölle kuin yhteiskunnallekin. Syrjäytymisprosessi ei ole äkillinen tapahtuma, vaan vähitellen syvenevä kehityskulku, jossa yhteiskunnasta tulee yhä etäisempi ja ulottumattomampi. Mitä pidemmälle tämä kierre etenee, sitä vaikeampaa on enää löytää keinoja sen katkaisemiseksi. (Ohisalo ym. 2015, 438.)

2.2 Huono-osaisuuteen vaikuttavat tekijät

Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus tarkoittaa vanhempien elämänmahdollisuuksien korrelaatiota jälkipolvien elämänmahdollisuuksiin lapsuudessa ja aikuisuudessa (Björklund, Eskelinen & Saari 2020, 71). Ylisukupolvinen huono-osaisuus on moniulotteinen termi, eikä sukupolvelta toiselle periytyvät huono-osaisuuden elementit ole välttämättä loppuelämäksi sitovia. Huono-osaisista lähtökohdista tuleva yksilö voi saavuttaa korkeakoulutuksen, hyvän työllisyyden ja kohtuullisen tulotason. Kuitenkin ylisukupolvisesti periytyvästä huono-osaisuudesta on laajasti tutkimustietoa, mikä korostaa rajallisten elämänmahdollisuuksien vaikutusta jälkipolvien mahdollisuuksiin. Hyväosaisen perheiden vanhemmilla on myös enemmän resursseja avustaa ja neuvoa lapsiaan myös aikuisiässä, täten varmistaen vahvemmin jälkipolvien statusta. Huono-osaisilla vanhemmilla ei välttämättä ole riittävän kattavaa informaatiota kannustaa lapsiaan esimerkiksi korkeakoulutuksen hankkimiseen, sillä heillä ei ole siitä käytännön käsitystä. Lisäksi heillä ei ole kulttuurisia tai sosiaalisia suhteita esimerkiksi työnantajiin tai koulutusaloihin. (Erola, Kallio & Vauhkonen 2017, 502.)

Ylisukupolvisen huono-osaisuuteen liittyy myös alueellinen jakautuminen, jota esiintyy etenkin suurissa kaupungeissa. Alueellista segregaatiota aiheuttaa erityisesti pienituloisuus, matala koulutustaso, työttömyys, etnisyys ja perhetausta. (Lindqvist 2021, 10.) Asuinaluesegregaatio ja alueellisesti esiintyvät suuret mahdollisuuserot ovat tärkeää tiedostaa, sillä niillä on keskeinen vaikutus ihmisen sosiaaliseen liikkuvuuteen (Erola & Karonen 2024, 156).

Huono-osaisuus voi myös välittyä sosiaalisesti vanhemmilta lapsille arvojen, elämänasenteiden, käyttäytymismallien, huonon itsetunnon ja tulevaisuuden matalien elämäntavoitteiden muodossa, joka syventää huono-osaisuutta. Vanhemmilta voi myös periä ennakkoluuloton asenne työttömyyteen, eikä huono-osaisuudesta koeta stigmaa. Toimeentuloasiakkuus on suomalaisessa yhteiskunnassa yleisesti leimaava kokemus. Pitkäaikaistyöttömillä leimaantumisen pelko saattaa olla hälvennyttä, mutta toimeentuloasiakkuus ei pitkässä juoksussa hyödytä juuri ketään. Stigmaan totumisesta huolimatta usein ylisukupolviset toimeentuloasiakkaat kärsivät kasautuneesta huono-osaisuudesta, minkä vaikutukset ovat parhaiten huomattavissa aikuisuudessa. (Erola ym. 2017, 503–504.)

Huono-osaisuuden keskeinen perusta on taloudellinen niukkuus. Suomessa köyhyys määritellään suhteellisesti: yksilö tai kotitalous on pienituloinen, jos tulot jäävät alle 60 prosenttiin mediaanitulosta. Vuonna 2013 tämän rajan alitti yli 690 000 ihmistä (Ohisalo, Laihiala & Saari 2015, 436). Kansainvälisesti EU2020-strategia on täydentänyt tulomittaria huomioimalla vakavan materiaalsen puutteen ja vajaatyöllisyyden (Ohisalo ym. 2015, 436–437). Taloudellisen riittävyyden arviointiin käytetään myös viitebudjetteja, joiden perusteella perusturvan varassa elävien tulot eivät useinkaan riitä kattamaan kohtuullisia menoja (Saari 2017, 58). Näiden rinnalla sosiaaliturvan tason riittävyys ja sosiaalipoliittiset päätökset määrittävät ratkaisevasti yksilön mahdollisuuksia selviytyä (STM 2024a; STM 2023).

Taloudelliset vaikeudet kytkeytyvät läheisesti muihin huono-osaisuuden ulottuvuuksiin. Pitkittynyt köyhyys lisää riskiä velkaantumiseen ja ulosottoon, mikä voi edelleen lisätä rikollisuutta ja päihdeongelmia. Pitkittäistutkimukset osoittavat, että matalat perheen tulot lapsuudessa kasvattavat riskiä ajautua nuoruusiän rikos- ja päihdekierteisiin, vaikka osa yhteydestä selittyy perhetaustalla ja elinympäristöllä (Suonpää ym. 2023, 44–48). Samalla köyhyys heijastuu terveyteen: taloudellinen stressi lisää sairastavuutta ja kuolleisuutta, ja erityisesti työttömien miesten kuolleisuus on moninkertainen verrattuna työllisiin (Ohisalo ym. 2015, 438). Näin huono-osaisuus vahvistaa itse itseään, kun taloudelliset, sosiaaliset ja terveydelliset ongelmat kietoutuvat yhteen.

Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi 2022 toimintasuunnitelman köyhyyden ja syrjäytymisen vähentämiseksi, jonka tavoitteena on vähentää Suomessa köyhyyttä 100 000 ihmisellä vuoteen 2030 mennessä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2022). Petteri Orpon hallituksen sosiaaliturvaleikkausten myötä kuitenkin Soste (Suomen valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalojen järjestöjen kattojärjestö) on tehnyt arvion, että väestötasolla köyhien määrä tulee kasvamaan 9,2 prosenttiyksikköä, sekä

köyhien lasten vastaava luku on 13,6%. Käytännössä tämä tarkoittaa 68 000 uutta köyhyysrajan alle päätyvää ihmistä, joista alaikäisiä on 16 700 lasta. (Soste 2023.)

Köyhyys ei ole pelkästään rahallisen puutteen kysymys, vaan se vaikuttaa laajemmin ihmisen hyvinvointiin. Taloudellinen ahdinko voi aiheuttaa stressiä, häpeää ja ihmissuhdeongelmia sekä lisätä turvattomuuden tunnetta. Pitkittynyt taloudellinen niukkuus voi myös heikentää terveyttä ja altistaa sairauksille, mikä entisestään vaikeuttaa köyhyydestä irtautumista. Köyhyyttä voidaan tarkastella myös subjektiivisesta näkökulmasta eli ihmisten omien kokemusten kautta. Viime vuosikymmeninä tämä näkökulma on saanut yhä enemmän huomiota kansainvälisissä keskusteluissa ja poliittisessa päätöksenteossa. Esimerkiksi EU on alkanut painottaa hyvinvoinnin kokemusta bruttokansantuotteen rinnalla. Samalla myös huono-osaisuuden ja koetun elämänlaadun tutkimus on lisääntynyt. (Ohisalo ym. 2015, 437.)

Koulutus on ratkaiseva tekijä huono-osaisuuden ehkäisyssä ja toisaalta sen siirtymisessä sukupolvelta toiselle. Vanhempien koulutustaso ohjaa voimakkaasti lasten koulutusvalintoja ja koulutuksella on taipumus periytyä (Björklund, Eskelinen & Saari 2020, 78). Koulutusta pidetään perinteisesti tasa-arvon välineenä ja ihmisoikeutena, mutta nykyisin sitä korostetaan myös kansallisen kilpailukyvyn näkökulmasta (Harju ym. 2019, 258–260). Työmarkkinoiden muutos lisää paineita joustavaan aikuiskoulutukseen, mutta mahdollisuudet osallistua siihen ovat heikentyneet aikuiskoulutustuen lakkauttamisen myötä (Kangasvieri 2015, 8–9, 65; Valtioneuvosto 2024). Tämä lisää riskiä, että koulutuksen ja työelämän väliset siirtymät jäävät katkonaisiksi etenkin niillä, joilla ei ole perheen tai verkostojen tukea.

Sosiaalinen osallisuus on keskeinen käsite sosiaali-, työllisyys- ja terveyspolitiikassa, mutta sille ei kuitenkaan ole yksiselitteistä määritelmää, vaan se kattaa laajan kirjon näkökulmia ja lähestymistapoja. Sen juuret löytyvät yhteiskuntatieteistä ja sosiaalipolitiikan näkökulmasta se nähdään valtion vastuuna luoda edellytyksiä kansalaisten osallistumiselle yhteiskuntaan. Kotimaisessa keskustelussa korostetaan usein yksilön kokemusta osallisuudesta, jolloin painopiste siirtyy enemmän tunteisiin ja subjektiiviseen näkemykseen yhteiskuntaan kuulumisesta. Lisäksi erilaiset kansalliset ja kansainväliset sosiaalipoliittiset ohjelmat määrittelevät keinoja ja kohderyhmiä, joiden avulla pyritään vahvistamaan osallisuutta ja ehkäisemään syrjäytymistä. (Leemann, Kuusio & Hämäläinen 2015, 1–2.)

Sosiaalinen osallisuus viittaa käsitteeseen, joka toimii usein vastakohtana sosiaaliselle syrjäytymiselle. Laajemmassa mittakaavassa se tarkoittaa kansalaisten yhtäläisiä oikeuksia, mahdollisuuksia ja resursseja osallistua yhteiskunnan eri osa-alueille, kuten työelämään, palveluihin, sosiaalisiin verkostoihin ja resursseihin. Sosiaalinen osallisuus merkitsee sitä, että kaikilla on tasavertainen pääsy yhteiskunnan toimintoihin ja että myös niiden, jotka ovat aiemmin olleet marginaalissa, tulisi voida integroitua paremmin yhteisöön. (Härkäpää & Järvikoski 2018, 198–199.)

Sosiaalisen osallisuuden käsite on peräisin yhteiskuntatieteellisistä teorioista, jolloin siihen liittyy kysymyksiä kansalaisoikeuksista, yhteiskunnallisesta koheesiosta sekä sosiaalisesta eriarvoisuudesta. Ranskalainen sosiologia on ollut keskeinen vaikuttaja käsitteen kehityksessä. Esimerkiksi Émile Durkheim yhdisti osallisuuden ajatuksen yhteiskunnalliseen solidaarisuuteen, jossa osallisuuden onnistuminen merkitsi yhtenäisyyttä ja epäonnistuminen johti eriytymiseen. Myöhemmin Michel Foucault ja Pierre Bourdieu ovat tarkastelleet osallisuutta sosiaalisen epätasa-arvon näkökulmasta. Rakenteellisesta funktionalismista tunnettu Talcott Parsons liitti käsitteen kansalaisuuteen ja yhteiskunnallisiin oikeuksiin, erityisesti vähemmistöjen aseman kannalta. Samalla linjalla Niklas Luhmann on systeemiteoriassaan määritellyt osallisuuden osaksi yhteiskunnan eriytyneitä järjestelmiä, joissa yksilön paikka määräytyy sen mukaan, miten hyvin hän on niihin integroitunut. (Leemann ym. 2015, 1–2.) Näistä näkökulmista muodostuu käsitys osallisuudesta ilmiönä, joka sisältää sekä myönteisen kuulumisen että potentiaalisen poissulkemisen ulottuvuudet.

Sosiologian ja antropologian emeritusprofessori Bill Reimerin mukaan sosiaaliset suhteet ovat keskeinen osa sosiaalista osallisuutta ja hän onkin jakanut ne neljään kategoriaan: markkinasuhteet, jotka perustuvat vaihdantaan (esimerkiksi työ ja koulutus); byrokraattiset suhteet, jotka liittyvät henkilön asemaan yhteiskunnassa (esimerkiksi työntekijänä tai kansalaisena); assosiatiiiviset suhteet, jotka perustuvat yhteisiin intresseihin (esimerkiksi harrastukset ja yhdistykset); sekä yhteisölliset suhteet, joissa jaettu identiteetti on keskiössä (esimerkiksi perhe ja ystävät). Näiden suhteiden merkitys vaihtelee yksilön elämäntilanteen mukaan. Sosiaalinen osallisuus ei siis ole pysyvä tila, vaan dynaaminen prosessi, joka muotoutuu ajan ja paikan mukaan. Se on moniulotteinen ja voi ilmetä eri tasoilla, kuten yksilön, perheen, yhteisön tai globaalilla tasolla. Osallisuus rakentuu sekä yksilön omista kokemuksista että ulkoisista tekijöistä, kuten sosiaalisista suhteista ja yhteiskunnallisista rakenteista. Erityisesti suomalaisessa tutkimuksessa korostetaan kokemuksellisen osallisuuden merkitystä. Osallisuuden tunne syntyy siitä, että ihminen kokee voivansa vaikuttaa omaan elämäänsä ja ympäristöönsä. Tämä tunne on subjektiivinen eikä sitä voi pakottaa ulkopuolelta, mutta sitä voidaan tukea osallistumismahdollisuuksien kautta. (Leemann & Hämäläinen 2016, 589–590.)

Osallisuuden vahvistaminen edellyttää saavutettavia ja osallistavia palveluja, erityisesti matalan kynnyksen toimintamalleja, jotka vähentävät byrokratiaa, kontrollia ja stigmaa. Tällaiset palvelut tavoittavat esimerkiksi nuoria, ikäihmisiä, lapsiperheitä, maahanmuuttajia sekä mielenterveys- ja päihdeongelmista kärsiviä. Lisäksi vertaistoiminta ja ennaltaehkäisevät palvelut tukevat osallisuutta. Sosiaalinen osallisuus on olennainen hyvinvoinnin ja tasa-arvon tekijä, ja sen edistäminen vaatii sekä rakenteellisia että kokemuksellisia muutoksia, jotta jokainen voisi tuntea kuuluvansa yhteiskuntaan ja osallistua sen toimintaan omien voimavarojensa mukaisesti. (Leemann & Hämäläinen 2016, 589–590.)

Sosiaalisen osallisuuden edistäminen tarkoittaa siis yhteiskunnan reunamilla tai sen ulkopuolella olevien ihmisten auttamista kohti parempaa pääsyä erilaisiin palveluihin ja yhteiskunnallisiin toimintoihin. Vuonna 2010, Euroopan köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen torjunnan teemavuonna, laadittiin Suomen kansallinen toimintasuunnitelma, jossa sosiaalinen osallisuus nähtiin keskeisenä tavoitteena. Myös Jyrki Kataisen ja Juha Sipilän hallitusohjelmissa sekä Kaste-ohjelmassa sosiaalinen osallisuus on ollut merkittävä teema. Osallisuus on määritelty oikeudeksi terveyteen, koulutukseen, työhön, toimeentuloon, asuntoon ja sosiaalisiin suhteisiin. (Leemann & Hämäläinen 2016, 589.) Vaikka osallisuus mainitaankin muutamaan otteeseen Petteri Orpon 2023 hallitusohjelmassa, ei sosiaalisen osallisuuden parantamista nähdä siinä kovinkaan merkittävänä tavoitteena sen vähäisen huomioimisen perusteella (Valtioneuvosto 2023). Keväällä 2025 Orpon hallitus julkaisi listan säästökohteista, joista yksi oli sosiaali- ja terveyspalvelut, joista on tarkoitus säästää 166 miljoonaa euroa vuoteen 2028 mennessä (Valtiovarainministeriö 2025). Tämä selittää, miksi sosiaalisen osallisuuden tukeminen on selkeästi sivuutettu aiempiin hallitusohjelmiin verrattuna.

2.3 Ammatillinen työ huono-osaisuuteen vastaamisessa

Sosiaalityö on ammatillinen toimi, josta vastaa sosiaali- ja terveysministeriö, ja jota hyvinvointialueet toteuttavat. Sosiaalityötä voidaan toteuttaa itsenäisenä palveluna tai osana muita sosiaalipalveluja, kuten sosiaalista kuntoutusta. Sen tavoitteena on ehkäistä, vähentää ja poistaa sosiaalisia ongelmia eri tasoilla; yksilöiden, perheiden, yhteisöjen ja rakenteiden parissa. Sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) säädetään sosiaalipalveluna annettavasta sosiaalityöstä. Sosiaalihuoltolain lähtökohdista ovat ihmisoikeudet, yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus, eriarvoisuuden vähentäminen ja

osallisuuden edistäminen. Sen avulla voidaan varmistaa, että myös heikoimmassa asemassa olevat saavat tarvitsemansa tuen. Sosiaalityön asiakkaille keskeisiä tarpeita ja haasteita ovat työllistyminen, koulutus, toimeentulo, kuntoutuminen ja osallisuuden vahvistaminen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2024b; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.)

Sosiaaliohjauksen toimintatavat ja menetelmät ovat hyvin samankaltaisia ja sovellettavia sosiaalityön kanssa, sillä niiden molempien harjoitus ja toteutus perustuu sosiaalityön tieteenalaan. Opin näytetyössämme käsittelemme sosiaalityötä ja -ohjausta tieteenalana ja yhteiskunnallisella tasolla. Sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen erottaa selkeimmin työtehtävien rakentuminen ja kohdistuminen. Sosiaalityölle ominaisia työn tavoitteita on voimavarojen ja hyvinvoinnin lisääminen, yksilön ja ympäristön suhteiden tarkastelu ratkaisukeskeisesti ja ihmis- ja sosiaalioikeuksien edistäminen sekä vahvistaminen yhteiskuntatasoisesti. Sosiaaliohjaus konkreettisesti pyrkii tuomaan apuja arjesta selviytymiseen, elämänhallintaan sekä osallisuuden lisäämiseen. (Helminen 2013, 22.) Sosiaaliohjaus määritellään nykyään sosiaalipalveluksi. Sosiaaliohjauksessa työtä toteutetaan asiakaslähtöisesti itsemääräämisoikeutta kunnioittaen ohjauksena, neuvontana ja tukemisena. Ohjauksessa keskeistä on toimintakyvyn, voimavarojen ja arjesta selviytymisen edistäminen vuorovaikutuksessa asiakkaan tai asiakkaista koostuvan yhteisön kanssa. (Helminen 2022, 14.)

Ammattilaisten toimintaa ohjaa kaikissa työtilanteissa sosiaalialan ammattieettiset perusteet, jotka luovat työlle arvopohjan. Niiden keskiössä on ihmisarvon kunnioittaminen ja jokaisen yksilön oikeus hyvään kohteluun riippumatta taustasta, tilanteesta tai ominaisuuksista. Työ perustuu asiakkaan itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden vahvistamiseen sekä oikeudenmukaisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseen. Sosiaalialan ammattilaisen velvollisuuksiin kuuluu toimia rehellisesti, vastuullisesti ja avoimesti sekä suojella asiakkaiden luottamuksellisia tietoja lain ja ammattieettisten ohjeiden mukaisesti. Sosiaalialan tehtävänä on myös edistää ihmisoikeuksia ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta sekä pyrkiä vähentämään eriarvoisuutta ja syrjäytymistä. Ammatillinen osaaminen ja sen jatkuva kehittäminen ovat keskeisiä edellytyksiä sille, että tuki voidaan toteuttaa asiakkaan etua ja tarpeita kunnioittaen. (Talentia 2022.)

Onnistumisen edellytys sosiaalityössä on tiivis yhteistyö eri toimijoiden kanssa. Rakenteellinen sosiaalityö tarkoittaa sosiaalista hyvinvointia ja ongelmia koskevan tiedon välittämistä sekä sosiaalihuollon asiantuntemuksen hyödyntämistä yhteiskunnallisessa päätöksenteossa, mikä on hyvinvointialueiden lakisääteinen tehtävä. Palvelujärjestelmien monimutkaistuesssa myös sosiaalioh-

jauksen merkitys on kasvanut. Ihmiset tarvitsevat yhä enemmän henkilökohtaista neuvontaa palveluista, niiden ehdoista ja hakuprosesseista. Monille asiakkaille, kuten koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jääneille nuorille ja mielenterveyskuntoutujille, pitkäaikainen tuki ja ohjaus voivat olla välttämättömiä. Sosiaaliohjauksen keskeisiä periaatteita ovat joustava vuorovaikutus sekä asiakkaan kannustaminen ja tukeminen itsenäiseen suoriutumiseen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2024b.)

Sosiaalityön menetelmät perustuvat teoreettisiin viitekehyksiin tai käytännön teorioihin, joiden pohjalta niiden voidaan olettaa toimivan suunnitellusti. Menetelmien määrittelyssä korostetaan järjestelmällisyyttä, tavoitteellisuutta ja suunnitelmallisuutta. Ne nähdään strategisesti muotoiltuina toimintatapoina, joita sovelletaan asiakastyössä. Sosiaalityön menetelmät voivat olla vakiintuneita työtapoja, joita voidaan toistaa eri tilanteissa ja työyhteisöjen välillä. Samalla niiden katsotaan olevan kontekstisidonnaisia, eli ne voivat mukautua joustavasti eri tilanteisiin. Joustamaton tai pinnallinen menetelmien soveltaminen voi kuitenkin vaikeuttaa työskentelyä ja jopa vahingoittaa asiakkaita. (Karjalainen, Kivipelto, Liukko & Muurinen 2021, 14.)

Sosiaalityön keinot voidaan jäsentää eri tasoille. Yksilötasolla työskentely tarkoittaa konkreettista apua, kuten talousneuvontaa, palveluihin ohjaamista ja kriisitilanteiden hallintaa. Yhteisötasolla tavoitteena on vahvistaa verkostoja ja osallisuutta, jotta asiakkaat eivät jää yksin ongelmiansa kanssa. Rakenteellisella tasolla sosiaalityön tehtävänä on tuoda näkyväksi huono-osaisuutta synnyttäviä rakenteita ja vaikuttaa niiden muuttamiseen esimerkiksi tutkimus- ja kehittämistyön avulla (Karjalainen ym. 2021, 14; Karttunen & Strömberg-Jakka 2019, 45). Näiden tasojen yhteispeli luo kokonaisuuden, jossa yksittäinen asiakastilanne kytkeytyy laajempaan yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.

Sosiaalityöhön liittyy olennaisesti ammatillinen osaaminen ja työtaidot, joihin kuuluvat muun muassa reflektiivisyys, eettisyys, empatia, tunnetyö ja arvioiva työote. Asiakastyössä korostuvat luottamus, kunnioitus, tasa-arvoisuus ja empaattinen kohtaaminen. Ammatilliset työtaidot kehittyvät koulutuksen ja kokemuksen myötä, mutta ne voivat osittain pohjautua myös sosiaalityöntekijän henkilökohtaisiin ominaisuuksiin. Esimerkiksi tunnetyö tarkoittaa asiakkaan tunteiden tunnistamista ja niihin reagoimista ammatillisella tavalla. Reflektiivinen työskentely puolestaan edellyttää tietoista ja kriittistä oman toiminnan arviointia. Tutkiva työote tarkoittaa analyyttistä ja kysyvää suhtautumista omaan työhön ja toimintaympäristöön. Arvioiva työote liittyy sekä asiakkaan tilanteen että

työn vaikutusten jatkuvaan seurantaan. Lisäksi yhteisöllinen taitavuus mahdollistaa ammattilaisten välisen yhteistyön ja tiedonmuodostuksen. (Karjalainen ym. 2021, 14–15.)

2010-luvulla sosiaalityön toimintaympäristöt ovat monimutkaistuneet, ja työntekijät ovat joutuneet tasapainoilemaan eettisten kysymysten, käytännön ongelmien ja yhteiskunnallisten muutosten keskellä. Asiakastyö on entistä monimuotoisempaa, ja sen kohteena on hyvin erilaisia ryhmiä, joiden tarpeet eivät usein vastaa palvelujärjestelmien valmiiksi suunniteltuja ratkaisuja. Palvelut najaavat usein standardimalleihin, jotka eivät taivu yksilöllisiin ja vaikeisiin elämäntilanteisiin. Samaan aikaan työntekijöiltä odotetaan joustavuutta ja kykyä venyä yhä suurempiin vaatimuksiin, mikä herättää kysymyksen sosiaalityön perustehtävästä ja sen realistisuudesta nykyisessä tehokkuusajattelussa. (Karttunen & Strömberg-Jakka 2012, 7–9.)

Sosiaalityön tutkimuksen seuran julkaiseman kolumnin (Lindh 2025) mukaan sosiaalityön nykyiseksi haasteiksi nousee erityisesti hyvinvointialueilla ilmenevä palvelujärjestelmän byrokratisoituminen ja hallintolähtöinen ohjaus, jossa taloudelliset tehokkuusvaatimukset ohittavat usein sosiaalisen oikeudenmukaisuuden tavoitteet. Tämä kehitys kaventaa mahdollisuuksia toteuttaa eettistä, rakenteellista ja ihmislähtöistä työtä, ja samalla sosiaalinen näkökulma on vaarassa hämärtyä, kun palvelut muuttuvat hallinnollisiksi toimenpiteiksi ja kustannustehokkuuden mittareiksi. Kriisipuhe on ollut osa sosiaalipolitiikan kieltä jo 1970–1980-luvuilla, jolloin globalisaatio ja uusliberaali ideologia alkoivat haastaa hyvinvointivaltion kollektiiviseen vastuuseen perustuvaa mallia. Nykytilanteessa tämä puhetapa toimii myös hallinnan välineenä, jossa sosiaalipolitiikka kytkeytyy tiiviimmin työllisyys- ja terveyspolitiikkaan. Käytännön työssä tämä näkyy esimerkiksi asiakkaiden ohjaamisena aktivoiviin toimenpiteisiin samalla kun rakenteellisten epäoikeudenmukaisuuksien käsittely jää vähemmälle. Tilanteen ratkaisemiseksi ehdotetaan ”sosiaalisen rehabilitointia”, eli käsitteellistä ja poliittista uudelleenrakennusta, jossa sosiaalinen palautetaan yhteiskuntaa yhdistäväksi ja eettisesti velvoittavaksi voimaksi. Mikäli sosiaalityö vieraantuu tästä perustastaan ja painottuu lähinnä hallinnolliseen koordinointiin, se menettää kriittisen yhteiskunnallisen tehtävänsä ja muuttuu osaksi byrokratiaa, joka palvelee muiden määrittelemää hallintaa. (Lindh 2025.)

Sosiaalityön arkea leimaa siis jatkuva muutos, poliittisten päätösten vaikutus työn sisältöön ja ideologisten tavoitteiden ristiriita ammatillisten arvojen kanssa. Työntekijät joutuvat toimimaan monilla rajapinnoilla, eri organisaatioiden ja ammattiryhmien kanssa, mikä tuo mukanaan sekä yhteistyömahdollisuuksia että ristiriitoja. Näissä olosuhteissa sosiaalityön keskeiseksi tavoitteeksi jää etsiä

ratkaisuja, jotka ovat sekä oikeudenmukaisia että asiakkaiden todellisuuteen sopivia, vaikka täydellisiä vastauksia ei useinkaan ole. (Karttunen & Strömberg-Jakka 2012, 8–9.)

3 TUTKIMUKSEN TARKOITUS, TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Opinnäytetyömme tavoitteena oli tarkastella huono-osaisuuden ehkäisemistä ja lievittämistä aikuis-sosiaalihjauksen näkökulmasta. Tavoitteenamme on tuoda esille yhteiskuntamme hyvinvointia haurastuttavia ongelmia ja tarjota näkökulmia mahdollisuuksiin ja haasteisiin huono-osaisuuden lievittämisessä. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on jäsentää ja syventää ymmärrystä huono-osaisuuden ilmiöstä ja sen yhteyksistä aikuissosiaalityöhön. Kirjallisuuskatsaus ei pyri tuottamaan yksittäisiä työmenetelmiä tai konkreettisia ratkaisuja, vaan tarkastelee huono-osaisuutta laajasti yhteiskunnallisena, rakenteellisena ja yksilöllisenä kysymyksenä. Työ tuo esiin, kuinka huono-osaisuuden lievittäminen edellyttää tutkittuun tietoon perustuvaa päätöksentekoa ja sosiaalityön yhteiskunnallisen roolin vahvistamista. Työn merkitys sosiaalialan kehittämiseksi on ennen kaikkea ilmiön kokonaiskuvan syventämisessä, kriittisen ajattelun vahvistamisessa ja aikuissosiaalityön yhteiskunnallisen perustehtävän näkyväksi tekemisessä. Opinnäytetyömme tarkoitus on luoda sellainen kokonaisuus, että se olisi saavutettavissa jokaiselle aiheesta kiinnostuneelle ilman kontekstisidonnaisia sisältöä tai vaikeaselkoista ammattislangia.

Opinnäytetyömme tutkimuskysymys on:

Miten huono-osaisuuteen voidaan vastata?

Näkökulminamme toimii sosiaalinen ja materiaallinen köyhyys, sosiaalisen osallisuuden kokemus, aikuissosiaalityön ja -ohjauksen sekä yhteiskunnan roolit huono-osaisuuden ennaltaehkäisemisessä ja vähentämisessä. Kirjallisuuskatsauksessamme työskentelyämme ohjaa valtakunnalliset sosiaalialan tutkinto-ohjelman osaamiskompetenssit, joita ovat: eettinen osaaminen, asiakastyöosaaminen, palvelujärjestelmäosaaminen, kriittinen ja osallisuutta edistävä yhteiskuntaosaaminen, tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen sekä työyhteistyö-, johtamis- ja yrittäjyysosaaminen. (Suomen ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutuksen verkosto 2023.) Sosiaalialan kompetenssit ovat osa ammattikorkeakoulutustamme, minkä vuoksi pyrimme sisäistämään ja ilmentämään niitä opinnäytetyömme varrella.

Opinnäytetyön kirjoittamisprosessin aikana tavoittemme osaamisemme syventämistä erityisesti kriittisen ja osallistavan yhteiskuntaosaamisen alueella. Työmme teema, huono-osaisuuden ehkäi-

seminen ja lievittäminen, edellyttää kykyä tarkastella yhteiskunnallisia rakenteita, palvelujärjestelmää ja niiden vaikutusta yksilön hyvinvointiin. Prosessin aikana vahvistamme taitoamme analysoida sosiaalityön käytäntöjä ja niiden kytköksiä laajempiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin, kuten köyhyyteen, eriarvoisuuteen ja osallisuuteen. Tavoitteenamme on oppia soveltamaan kriittistä näkökulmaa niin, että pystymme tunnistamaan rakenteellisia epäkohtia ja arvioimaan sosiaalialan keinoja vastata niihin. Samalla opimme osallistavaa lähestymistapaa, jossa asiakkaiden kokemusten ja osallisuuden merkitys tunnustetaan olennaiseksi aikuissosiaalityössä. Kirjallisuuskatsauksen tekeminen kehittää kykyämme suhteuttaa tutkimustietoa käytännön sosiaalialan työn kontekstiin sekä arvioida, miten sosiaaliala voi edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta monitoimijaisissa toimintaympäristöissä. Opinnäytetyöprosessin kautta syvennämme myös eettistä osaamistamme, sillä pohdimme huono-osaisuuden teemoja sosiaalialan arvopohjan ja ammattieettisten periaatteiden näkökulmasta.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmä

Toteutamme opinnäytetyömme narratiivisena kirjallisuuskatsauksena, koska haluamme ymmärtää huono-osaisuutta moniulotteisena ilmiönä. Kirjallisuuskatsaus on käytännössä tutkimusmenetelmä, jossa kootaan ja analysoidaan aiempia alkuperäistutkimuksia tutkimusta tietystä aiheesta. Sen tavoitteena on hahmottaa ilmiön teoreettisia ja tutkimuksellisia lähtökohtia, tunnistaa keskeisiä teemoja sekä arvioida, millaisia ratkaisuja ja haasteita aiemmassa tutkimuksessa on tuotu esiin. Kirjallisuuskatsauksen avulla voidaan myös tunnistaa tutkimusaukkoja ja perustella oman tutkimuksen tarpeellisuus. Keskeisiä kriteerejä kirjallisuuskatsaukselle metodina ovat systemaattisuus, kuralaisuus ja kriittisyys. (Vilkkä 2023, luku 1.1.1.)

Kirjallisuuskatsauksen tutkimusprosessi lähtee aihealueen määrittelystä (Rantala, Ruotsalainen & Kajula 2025, 39). Meitä on koko korkeakouluopintojemme ajan kiinnostanut aikuissosiaalihjaus sekä aikuissosiaalityön asiakkaiden hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen. Huono-osaisuudesta on paljon tutkimustietoa, mutta meitä kiinnostaa eniten aikuissosiaalityön rooli huono-osaisuuden ylisukupolvisen kierteen katkaisussa. Ylisukupolvinen huono-osaisuus mielletään lapsuuden ongelmaksi, vaikka sen vaikutukset ovat keskeisimmillään nähtävissä nuorena aikuisuudessa (Erola ym. 2017, 508). Kirjallisuuskatsaus etenee valitsemalla kirjallisuuskatsauksen tarkoituksen, tavoitteiden ja tutkimuskysymyksen. Tutkimuskysymyksen muotoilu valikoituu aiempien tutkimusten johtopäätöksien ja jatkotutkimusehdotuksien lisäksi opinnäytetyöntekijöiden omalla kiinnostuksella siitä, mihin suuntaan tutkimusta halutaan viedä. Tutkimuskysymyksen määrittelyn jälkeen syntyy keskeisiä käsitteitä ja näkökulmia, jotka selitetään auki teoreettisessa tietoperustassa. (Rantala ym. 2025, 42–45.)

Narratiivista kirjallisuuskatsausta metodina käytetään silloin, kun halutaan tutkia olemassa olevaa tietoa ja analysoida sitä. Metodi tarjoaa arvokasta tietoa aiheesta, jonka tarkoituksena on syventää aihetta ja ymmärtää sen taustalla olevaa ilmiötä. Narratiivinen kirjallisuuskatsaus ei pyri uuden tiedon tuottamiseen, vaan kokoaa valmiin tutkimustiedon laaja-alaisesti. (Rantala ym. 2025, 39). Narratiivisen tutkimusmetodin käyttö valikoitui opinnäytetyöhömmme luonnollisesti, sillä meitä kiinnosti

tunnistettu yhteiskunnallinen ongelma, mistä on runsaasti tutkimustietoa, mitä halusimme lähteä tutkimaan.

Narratiivisessa kirjallisuuskatsauksessa tutkimusaineiston hakua suoritetaan eksplisiittisesti eli täsmällisesti tutkimuskysymykseen vastaavia tutkimusartikkeleita. Tällöin tutkimuksen sisäänotto- ja poissulkukriteerit raportoidaan aineiston haussa. Tutkimuskysymyksen perusteella tehty aineiston valinta luonnollisesti mahdollistaa erilaisten aineistotyyppien mukaan ottamisen, johon voi lukeutua harmaata kirjallisuutta. (Rantala ym. 2025, 39.) Opinnäytetyössämme kuitenkin pyrimme vain luotettavan tiedon tuottamiseen.

Käytämme narratiivista kirjallisuuskatsausta tutkimuksemme metodina, koska se tarjoaa kattavan pohjan huono-osaisuuden ja siihen liittyvien tekijöiden ymmärtämiselle erityisesti aikuissosiaaliohjauksen näkökulmasta. Katsauksen avulla voimme tarkastella, miten köyhyys, ylisukupolvinen huono-osaisuus, sosiaaliturva ja koulutus vaikuttavat sosiaaliseen osallisuuteen ja syrjäytymiseen. Lisäksi kirjallisuuskatsaus auttaa meitä selvittämään, millaisia lähestymistapoja ja menetelmiä köyhystietoisessa aikuissosiaalityössä on käytetty, sekä miten sosiaalityö voi tehokkaimmin tukea huono-osaisia ja edistää heidän osallisuuttaan yhteiskunnassa.

Kirjallisuuskatsauksen lopussa toteutetaan tutkimustulosten analyysi vertaamalla aineistoissa ilmennettyä tietoa. Analyysissa esitetään opinnäytetyön tulos, joka vastaa tutkimuskysymykseen. Tulososiossa tutkimuskysymykseen vastataan vertailemalla tutkimusten tuloksia yhdistävien teemojen, eroavaisuuksien ja mahdollisten ristiriitojen avulla. Myös tiedon puuttuminen on tutkimustulos. Pohdinnassa opinnäytetyöntekijät tulkitsevat opinnäytetyön tuloksia vertailemalla tutkimustietoa teoreettiseen tietoperustaan, analysoimalla tulosten vastausta tutkimuskysymykseen, arvioimalla kriittisesti tutkimustulosten luotettavuutta sekä pohtimalla mahdollisia tutkimusharhoja ja niiden vaikuttavuutta tuloksiin. (Rantala ym. 2025, 45.)

4.2 Aineiston hakeminen ja valintaprosessi

Suomenkielistä aineistoa haimme Oula-Finna ja Finna.fi -tietokannoista. Englanninkieliseen aineistoon emme suomenkielisen tiedon runsauden vuoksi perehtyneet tarpeettoman syvästi. Päätimme myös rajata opinnäytetyötämme maantieteellisesti Pohjoismaihin. Huomasimme kuitenkin nope-

asti, että Pohjoismaihin rajaaminen tuotti epätoivottuja hakutuloksia, joten laajensimme aluetta Eurooppaan. Euroopassa ei ole Suomen tavalla varsinaista sosiaaliohjausta, joten sosiaaliohjauksen käsite on vaihdettu yleispätevään käsitteeseen: Social work. Englanninkielisenä tietokantamme toimii EBSCO, ScienceDirect ja Oula-Finnan kansainväliset aineistot.

Suomenkielinen hakulauseke; (huono-osaisu* OR köyhy* OR köyhä* OR pienitulois* OR syrjäyty* OR "koulutuksellinen huono-osaisuus" OR marginali* OR "sosiaalinen syrjäytyminen" OR sosioekonomi*) AND (sosiaaliturva OR sosiaalipalvelu* OR aikuissosiaalityö OR aikuissosiaaliohja* OR osallistaminen OR "sosiaalinen osallisuus" OR köyhystietoi*).

Englanninkielinen hakulauseke: (underprivileged OR disadvantage* OR low-income OR "low income" OR "low socioeconomic" OR poverty OR poor OR "social exclusion" OR marginalization OR marginalisation OR "educational disadvantage") AND ("social security" OR "social services" OR "adult social work*" OR "adult social guidance" OR "poverty-conscious adult social work" OR "social inclusion").

TAULUKKO 1. Suomenkieliset hakusanat

OR	OR
Huono-osaisuus	Sosiaaliturva
Köyhyys	Sosiaalipalvelu
Köyhä	Aikuissosiaalityö
Pienituloiset	Aikuissosiaaliohjaus
Syrjäytyminen	Osallistaminen
Sosioekonominen	Sosiaalinen osallisuus
	Köyhystietoinen sosiaalityö

TAULUKKO 2. Englanninkieliset hakusanat

OR	OR
Underprivileged	Social security
Disadvantaged	Social services
Low-income/ low income	Adult social work
Low socioeconomic	adult social guidance
Poverty	Poverty-conscious adult social work
Poor	Social inclusion
Social exclusion	
Marginalization/marginalisation	
Educational disadvantage	

Aineiston hankinnassa kävi nopeasti ilmi, että opinnäytetyöhömmme löytyy kattavasti aineistoa suomen kielellä. Tietoperustaa tehdessä suoritimme hakua manuaalisesti Google Scholarissa sekä Oula-Finnassa. Käytimme aineiston valintaan erinäisiä sisäänotto- ja poissulkukriteerejä (Taulukko 3), joiden avulla pyrimme valitsemaan alkuperäistutkimuksia, jotka vastaavat tutkimuskysymykseemme sekä ovat luotettavia ja relevantteja. Aineistoa hakiessa hakusanojemme täytyy löytyä aineiston otsikossa tai tiivistelmässä rajataksemme tulosten määrää.

TAULUKKO 3. Sisäänotto- ja poissulkukriteerit aineiston hankinnassa

Sisäänottokriteeri:	Poissulkukriteeri:
Tutkimuskysymykseen vastaava aineisto	Aineisto ei vastaa tutkimuskysymykseen
Aineisto on suomen- tai englanninkielinen	Aineisto ei ole suomen- tai englanninkielinen
Aineisto on vapaasti saatavilla	Aineisto on maksullinen
Relevantti tutkimuksen aiheeseen	Ei ole relevantti tutkimuksen aiheeseen
Aineisto pohjautuu tutkittuun tietoon	Aineisto ei pohjaudu tutkittuun tietoon
Asiantuntijan/asiantuntijoiden kirjoittama	Ei varmuutta kirjoittajan asiantuntijuudesta
Julkaistu vuonna 2015–2025	Julkaistu ennen vuotta 2015

Tiedonhaun jälkeen siirsimme hakutulokset Covidenceen, jossa suoritimme aineiston valinta- ja hylkäämisprosessin vaiheittain (Taulukko 4).

TAULUKKO 4. Aineiston haku

Tietokanta	Tulokset	Tulokset rajausten jälkeen	Otsikon & tiivistelmän perusteella valitut	Sisällön perusteella valitut
Finna	1931	225	29	7
Oula-Finna	1373	19	15	4
Ebsco	976	16	-	-
Oula-finna kansainväliset aineistot	22124	41	-	-
ScienceDirect elsevier	564	139	2	2
Yhteensä	26968	440	46	13

Prosessin ensimmäisessä vaiheessa hylkäsimme aineistot, jotka eivät olleet relevantteja tutkimuksellemme otsikon ja abstraktin perusteella. Seuraavassa vaiheessa analysoimme aineiston sisältöjä ja johtopäätöksiä tarkemmin, minkä perusteella karsimme epärelevanteimmat aineistot pois etukäteen määritellyillä kriteereillä. Aineiston valinnan viimeisessä vaiheessa rajasimme hakutulokset siten, että aineistot palvelevat parhaiten tutkimuskysymystämme, sekä ovat monipuolisia, kriittisiä ja ajankohtaisia. Lopuksi muodostimme aineiston valintaprosessista PRISMA Flow-diagrammin. Valittu aineisto suodatettiin vielä kerran, jolloin rajasimme lopullisen aineiston ja teimme viimeiset poissulkupäätökset tutkimuskysymyksen näkökulmasta.

4.3 Aineiston analysointi

Tässä opinnäytetyössä käytämme induktiivista tutkimusotetta, sekä kirjallisuuskatsauksen käytämme aineiston analyysiin temaattista analyysia. Koska huono-osaisten tukeminen aikuissosiaalityössä on laaja ja moniulotteinen ilmiö, aineistolähtöinen eli induktiivinen tutkimusote antaa meille mahdollisuuden tunnistaa ja nostaa esiin kirjallisuudesta merkittäviä teemoja ilman, että rajoitamme tarkastelua ennalta määriteltuihin käsitteisiin (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4.2). Induktiivinen lähestymistapa mahdollistaa sen, että voimme tarkastella aiempia tutkimuksia ja kirjallisuutta avoimesti ja rakentaa ymmärrystä siitä, miten huono-osaisuutta on tutkittu ja miten sitä voidaan tukea. Tämä auttaa meitä tekemään kokonaisvaltaisemman synteessin aiheesta.

Teema-analyysi on puolestaan menetelmä, jossa aineistosta tunnistetaan ja ryhmitellään merkityksellisiä teemoja, joiden avulla voidaan jäsentää tutkimuskysymyksen kannalta olennaisia sisältöjä. Teemoittelussa etsimme tutkimuskysymykseemme vastaavia usein toistuvia ja keskeisiä käsitteitä. Aineiston analyysissä ei ole ennalta valittuja teemoja, vaan teemat syntyvät aiheista, jotka toistuvat useammassa aineistoissa. Analyysin kannalta ei ole luotettavaa luoda teemaa, joka esiintyy vain yhdessä aineistossa tai ennalta päättää aineistojen teemoja, sillä se voi viedä analyysiä haluttuun suuntaan, joka ei takaa objektiivista lopputulosta. (Juhila 2021.) Valitsimme tämän menetelmän, koska se mahdollistaa laajan kirjallisuusaineiston systemaattisen käsittelyn ja auttaa hahmottamaan, millaisia keskeisiä näkökulmia aiemmat tutkimukset tarjoavat huono-osaisuudesta kokemuksena, sekä sosiaalityön mahdollisuuksista tukea huono-osaisia asiakkaita.

Opinnäytetyössämme teemoittelu on looginen lähestymistapa analyysiin, sillä aineistoista heräsi useita samankaltaisia elementtejä. Aineistojen teemat voivat herätä suoraan aineistosta tai sitten vaatia syvempää tulkintaa kontekstiin viitaten. Opinnäytetyömme johtopäätöksissä teoreettisen ja analyysin tulosten vuoropuhelulla on keskeinen rooli johdonmukaisen ja yhtenäisen raportoinnin kannalta. Teemoja ja teoreettista tietoperustaa toisiinsa vertaamalla käsittelemme toisiaan tukevia sekä yllättäviä eroavaisuuksia, mahdollisesti ristiriitaisia tuloksia. (Mannila 2025.)

Aloitimme aineiston analyysin tarkastelemalla huolellisesti valittuja lähteitä ja tutkimuksia, pitäen koko prosessin ajan mielessä tutkimuskysymyksemme ja tietoperustamme keskeiset käsitteet. Järjestelimme aineistomme siten, että kunkin aineiston keskeinen sisältö sekä keskeiset havainnot ovat selkeästi jäsennelly taulukkoon systemaattisen ajattelun ja analysoinnin tueksi (Taulukko 5). Analysoimme aineistoa induktiivisesti, eli annoimme aineiston itsessään ohjata havaintojamme ja

löydöksiämme. Samalla kuitenkin varmistimme, että tarkastelumme pysyi relevanttina tutkimuksemme aihepiirin kannalta. Lähestyimme aineistojamme siis ilman ennakko-oletuksia ja tarkastelimme, mitkä teemat ja käsitteet nousivat toistuvasti esiin eri lähteissä. Analyysivaiheessa kirjaimme ylös useita kymmeniä toistuvia ja merkityksellisiä ilmauksia ja käsitteitä, jotka liittyivät huono-osaisuuden ilmenemiseen ja siihen vaikuttaviin tekijöihin.

TAULUKKO 5. Aineistojen keskeiset sisällöt ja havainnot

Aineiston nimi	Keskeinen sisältö	Keskeiset havainnot
Ekqvist, E., & Kuusisto, K. 2020. Aikuissosiaalityön asiakkaiden tulevaisuuteen suhtautuminen ja toiveet	Asiakastyytyväisyyskyselyn pohjalta tehty määrällinen tutkimus, jonka tarkoituksena oli selvittää asiakkaiden tulevaisuuteen suhtautuminen, mahdolliset riskitekijät ja tulevaisuuden toiveet.	73% kyselyyn vastanneista suhtautui tulevaisuuteen luottavaisesti, kun he kokivat saaneensa odotuksia vastannutta sosiaalipalvelua. Luottavaisuutta tulevaisuuteen lisäsi myös hyvä vuorovaikutus työntekijän kanssa ja tavoitteellinen työote. Naiset suhtautuvat tulevaisuuteensa merkittävästi luottavammin kuin miehet.
Isola, A. 2024. Intergenerational Social Exclusion, Silences, and the Transformation of Agency: An Oral History Approach	Laadullinen haastattelututkimus, jossa tarkastellaan ylisukupolvisen huono-osaisuuden, sosiaalisen syrjäytymisen ja hiljenemisen keskinäisiä suhteita. Tutkimuksessa tarkastellaan myös toimijuuden muutoksia.	Huono-osaisuudesta hiljeneminen voi olla suojaava, mutta samalla passiivinen poissulkemisen muoto, joka estää sosiaalisen osallisuuden toteutumisen. Sosiaalinen poissulkeminen voi periytyä sukupolvelta toiselle vaikenemisen ja epäoikeudenmukaisten valtasuhteiden kautta.
Karjalainen, P. & Kivipelto, M. 2022. Alueellinen eriytyminen ja huono-osaisuus sosiaalityössä	THL:n toteuttaman sosiaalialan työntekijöiden kyselytutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten alueellinen eriytyminen ja huono-osaisuus näkyvät sosiaalityössä, tunnistaa keskeiset sosiaaliset ongelmat ja arvioida, miten hyvin sosiaalityö voi vaikuttaa näihin ongelmiin ja millaisia työmenetelmiä käytetään. Lisäksi tutkimuksen johtopäätöksissä on kehittämissuhteita sosiaalityön alueellisen vaikuttavuuden parantamiseksi.	Huono-osaisuus kasautuu alueellisesti, erityisesti vuokratiloihin ja lähioihin. Sosiaalityö voi vaikuttaa lähinnä yksilöiden hyvinvointiin, talouteen ja asumiseen, heikommin työllistymiseen, rikollisuuteen ja turvallisuuteen. Ongelmia aiheuttaa palveluiden heikko saatavuus, digitaaliset esteet, syrjintä ja rakenteelliset haasteet. Käytetyimmät työmenetelmät ovat viranomaistyö, voimaannuttava työ ja verkostotyö.
Ohisalo, M. 2017. Murusia hyvinvointivaltion pohjalla – Leipäjonot, koettu hyvinvointi ja huono-osaisuus	Väitöskirja, joka tutkii ruokapuuta Suomessa sekä ruokapuun tukeutuvien ihmisten kokemaa hyvinvointia ja huono-osaisuutta.	Leipäjonojen merkitystä pohditaan hyvinvointiyhteiskunnassa. Yhteiskunnan haitallisia rakenteita tuodaan esille ja poliittista valtaa kritisoidaan puutteellisella päätöksenteolla nälän ja leipäjonojen poistamiseksi. Sosiaalipalveluiden merkitystä käsitellään ja kasautuneen huono-osaisuuden juurisyitä pohditaan.

(jatkuu)

TAULUKKO 5. (jatkuu)

<p>Ojanen, K. 2023. "Kyllähän siitä omasta vastuusta puhutaan aika paljonkin aikuis-ten kanssa." Asiakkaiden vastuullistaminen sosiaalityöntekijöiden haastattelupuheessa</p>	<p>Haastattelututkimus, jossa käsitellään aikuissosiaalityöntekijöiden kokemuksia aikuissosiaalityön asiakkaiden vastuullistamisesta käytännön tasolla.</p>	<p>Tutkimus keskittyi vahvasti yhteiskunnallisten rakenteiden vaikutukseen sekä siihen, miten työntekijän täytyy yksilöllisesti arvioida mahdollisuudet asiakkaan vastuullistamiseen.</p>
<p>Pleace, N. & Quilgars, D. 2016. Housing First and Social Integration: A Realistic Aim?</p>	<p>Artikkeli tutkii Asunto ensin -mallin sovellettavuutta sosiaalisen integraation näkökulman kehitykseen.</p>	<p>Kodin omistaminen ei suoraan tarkoita sosiaalista osallisuutta. Tutkimuksessa analysoidaan Asunto ensin -mallin potentiaalia kodittomuuden ratkaisemisessa sekä tunnistetaan puutteellinen tutkimustieto sosiaalisen integraation määrittelyssä, tavoitteellisuudessa ja yhteisöön kuuluvuuden kokemuksessa.</p>

Seuraavassa vaiheessa rajasimme näistä käsitteistä tutkimuskysymyksemme kannalta kiinnostavimmat ja relevantteimmat, joista muodostui 11 alakategoriaa. Näitä alakategorioita teemoittelimme ja ryhmittelimme edelleen ylemmän tason kategorioiksi, jotka nimesimme "sosiaalityön keinot", "yksilön keinot" ja "yhteiskunnan keinot". Näiden yläkategorioiden yhdistävä kategoria muotoutui tutkimuskysymyksiämme mukailevaksi: "huono-osaisuuteen vastaaminen" (Taulukko 6).

Näin saimme muodostettua selkeän jaottelun, joka auttoi jäsentämään aineistosta nousseita ilmiöitä monitasoisesti. Teemojen ryhmittelyssä hyödynsimme Bronfenbrennerin ekologisesta systeemiteoriasta inspiroitunutta ajattelua, jonka avulla pystyimme tarkastelemaan huono-osaisuuden ja siihen vastaamisen ulottuvuuksia yksilön, sosiaalityön ja yhteiskunnan tasolla. Ekologinen systeemiteoria kuvaa ihmisen kehitystä ja toimintaa moniulotteisena prosessina, jossa yksilö on vuorovaikutuksessa eri ympäristöjärjestelmien kanssa. Näitä järjestelmiä ovat mm. välitön elinympäristö (mikrosysteemi), näiden vuorovaikutukset (mesosysteemi), yksilöä välillisesti koskettavat rakenteet (esimerkiksi palvelujärjestelmä; eksosysteemi) sekä laajemmat kulttuuriset ja yhteiskunnalliset arvot ja normit (makrosysteemi) (Bronfenbrenner 1994). Tämä näkökulma tuki analyysia monikerroksisesta ja vuorovaikutteisesta ilmiöstä, jonka ymmärtäminen vaatii eri tasojen huomioimista samanaikaisesti.

TAULUKKO 6. Aineiston teemoittelu

Keskeisiä käsitteitä	Alakategoria	Yläkategoria
Yksilöllinen arviointi Haitalliset yhteiskunnalliset rakenteet Yksilön vastuullistaminen Ammattieettiset ristiriidat Vastikkeellisuus (raha) Yhteisön merkitys Sosiaalinen integroituminen Kasautumisilmiö Palveluiden ja yhteiskunnallisen tuen yhteensovittaminen	Sosiaalityön vaikuttavuus, oikea-aikaisuus / oikeat menetelmät / palveluodotusten täyttyminen Rakenteellinen sosiaalityö Vastuullistaminen	Sosiaalityön keinot
Omaehtoisuus Ylisukupolvisuus Rakenteellinen sosiaalityö Huono-osaisuuden kasautumisen problematiikka Sosiaalisten ongelmien alueellinen segregatio	Vastuu Yhteisö Sosiaalinen osallisuus Sukupuoli Ylisukupolvisuus	Yksilön keinot
Tietoon pohjautuva päätöksenteko Hyvä vuorovaikutus Työskentelyn tavoitteellisuus Sukupuoli Palveluodotusten täyttyminen Työllistyminen ja koulutus Taloudellinen tilanne Yhteisön merkitys Haitalliset yhteiskunnalliset rakenteet Vastikkeellisuus (ruoka) Palveluiden oikea-aikaisuus ja asianmukaisuus sekä niiden toteutumattomuus Huono-osaisista tietoisuuden lisääminen Osallisuuden kokemus Huono-osaisten kuulluksi ja nähdyksi tuleminen Asenneilmapiirin muutos Syvämpi ymmärrys huono-osaisuudesta poliittisessa päätöksenteossa	Syvämpi yhteiskunnallinen ymmärrys huono-osaisuudesta Haitalliset yhteiskunnalliset rakenteet ja asenteet Tietoon pohjautuva päätöksenteko	Yhteiskunnan keinot

Emme kategorisoineet aineistoamme tarkemmin esimerkiksi yksittäisiin lähdekohtaisiin taulukointeihin tai tarkkoihin luokitteluihin, sillä tutkimuksemme luonne ja valittu lähestymistapa korostavat joustavuutta ja tulkinnallisuutta. Käsitteiden jaottelu yläkategorioihin ei ole ehdoton, vaan se on tehty analyysin selkeyttämiseksi ja aineistosta nousseiden teemojen jäsentämiseksi kokonaisuudeksi. Vaikka tarkastelemme analyysissä esimerkiksi jotakin alakategorian käsitettä yläkategoriasta “sosiaalityön keinot” käsin, se ei tarkoita, että kyseinen käsite kuuluisi yksiselitteisesti vain siihen.

Useat käsitteet liittyvät luontevasti myös yksilön tai yhteiskunnan tasoihin, ja niiden merkitys rakentuu kontekstin mukaan eri tavoin. Kategorisointimme onkin luonteeltaan väljää ja osin päällekkäistä, mutta tämän analyysin tarkoitusta varten päädyimme tällaiseen jaotteluun. Se mahdollisti aineiston monitasoisen tarkastelun ja tuki tutkimuskysymykseemme vastaamista ilman liian kapeaa tulkintaa.

4.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyömme tutkimusmenetelmän ollessa kirjallisuuskatsaus, täytyy sen noudattaa hyviä tutkimuseettisiä periaatteita. Opinnäytetyön tutkimusprosessin ja tiedonhankinnan prosessin keskeisimpiä periaatteita ovat luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023). Kirjallisuuskatsausta tehdessä usein ongelmaksi muodostuu tutkittavan aineiston pätevyyden heikkous, koska aineiston laatua ei ole arvioitu tai se ei ole tarkoituksenmukaista kyseiselle kirjallisuuskatsaukselle (Vilka 2023, luku 3.2.1). Hankitun tiedon pyrimme perustelemaan kattavilla tietolähteillä, kriittisellä tarkastelulla ja avoimella raportoinnilla tutkimustiedosta tai sen puutteesta. Myös aineiston valinnassa perustelemme aineiston merkityksen opinnäytetyösämme, emmekä haali tietoa mahdollisimman paljon ikään kuin korvaamalla laadun määrällä.

Suhtaudumme hankittuun tietoon kriittisesti, mutta objektiivisesti. Perustelemme hankittua tietoa muilla kattavilla lähteillä tai vaihtoehtoisesti vertailemme ristiriitaista tietoa sisältäviä lähteitä. Tutkijoiden kirjoituksiin tulee viitata asianmukaisesti ja tutkimustiedon merkityksen tunnistaen (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023). Objektiivinen suhtautuminen aineistoa tuottaviin tutkijoihin sekä kirjallisuuskatsauksessa tutkittaviin ilmiöihin ja täten niihin liittyviin ihmisryhmiin on ehdottoman tärkeää.

Kirjallisuuskatsauksen luotettavuuden arvioinnin kannalta keskeinen ajatus on se, että jokainen väitetty tieto tai tulkinta on perusteltavissa asianmukaisten tietolähteiden avulla. Kirjallisuuskatsauksen tiedonhakuvaiheessa luotettavuutta voi heikentää nopea aikataulu, joka voi johtaa huolimattomuuteen. (Vilka 2023, luku 3.2.2). Opinnäytetyömme tiedonhakuprosessi on vain yksi osaluonne suunnitelman tekoa, mutta rajallisen aikataulun puitteissa pyrimme hankkimaan tietoa huolellisesti, jotta se palvelisi kirjallisuuskatsaustamme mahdollisimman hyvin. Toteutamme alkuperäis-tutkimuksen laadunarviointia samalla, kun arvioimme omaa työskentelyämme.

Kirjallisuuskatsauksen tekijöillä on vastuu pyrkiä luotettavan tiedon tuottamiseen ja siihen, että tieto on tuotettu menetelmällisesti oikein. Kirjallisuuskatsauksen valmistuttua on myös tärkeää pohtia, onko tutkimus toistettavissa tulevaisuudessa uuden informaation synnyttyä. (Rantala ym. 2025, 47.)

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

5.1 Sosiaalityön keinot, tavoittaminen ja tukeminen

Aineiston *Aikuissosiaalityön asiakkaiden tulevaisuuteen suhtautuminen ja toiveet* (Ekqvist & Kuusisto 2020) perusteella sosiaalityön vaikuttavuus näyttäytyy ensisijaisesti asiakkaiden kokemuksena elämäntilanteen kohentumisesta asiakkuuden aikana. Yli puolet vastaajista koki tilanteensa parantuneen, mikä viittaa siihen, että sosiaalityön keinoilla, erityisesti tavoitteellisella työskentelyllä ja laadukkaalla vuorovaikutuksella, on konkreettista merkitystä asiakkaiden elämään (Ekqvist & Kuusisto 2020, 50). Tavoitteellinen työskentely korreloi voimakkaasti luottavamman tulevaisuuteen suhtautumisen kanssa: niistä asiakkaista, joiden työskentelysuhdetta kuvattiin tavoitteelliseksi, peräti 78 % suhtautui tulevaisuuteensa toiveikkaasti, kun taas ei-tavoitteellisessa suhteessa vastaava osuus oli vain 27 %. Tämä osoittaa, että vaikuttavuus ei synny yksittäisestä toimenpiteestä, vaan jatkuvasta, asiakkaan tarpeisiin vastaavasta ammatillisesta tuesta (Ekqvist & Kuusisto 2020, 49).

Palveluodotusten täytyminen on yksi keskeisimmistä sosiaalityön asiakkaiden tulevaisuususkoon vaikuttavista tekijöistä Ekqvistin ja Kuusiston mukaan. Asiakkaat, joiden odotukset sosiaalityön palveluista olivat täyttyneet hyvin, suhtautuivat kuusinkertaisesti luottavammin tulevaisuuteensa verrattuna niihin, joiden odotukset eivät täyttyneet (Ekqvist & Kuusisto 2020, 51). Tutkimus korostaa työntekijän ja asiakkaan välisen vuorovaikutuksen merkitystä aikuissosiaalityössä. Tavoitteellinen työskentelysuhde ja asiakkaan palveluodotuksiin vastaaminen nähdään keskeisinä sosiaalityön käytäntöjen näkökulmasta. Asiakaslähtöinen työote mahdollistaa asiakkaan omien toiveiden ja tarpeiden esiin tuomisen työskentelyn keskiöön. Huomiota on tärkeää kiinnittää paitsi onnistumisiin myös tilanteisiin, joissa palvelu tai vuorovaikutus ei ole vastannut asiakkaan odotuksia. Lisäksi aineistossa tarkastellaan, kuinka hyvin palvelujärjestelmä vastaa asetettuihin tavoitteisiin ja kenelle tukea kohdennetaan. Keskeistä on myös yksilöllisten tarpeiden tunnistaminen tuen suunnittelussa ja toteutuksessa. (Ekqvist & Kuusisto 2020, 56.)

Myös aineiston *Murusia hyvinvointivaltion pohjalla – Leipäjonot, koettu hyvinvointi ja huono-osaisuus* (Ohisalo 2017) mukaan sosiaalityössä on tärkeää muistaa asiakkaan kohtaaminen palveluodotusten suunnittelussa ja niiden täyttämisen arvioinnissa. Sosiaalisen osallisuuden ja hyvinvoinnin

kokemus on tärkeää myös yksilölle palveluiden toteutumisen ja onnistuksen näkökulmasta. Sosiaalipalveluissa on epäonnistuttu, jos asiakkaan oma kokemus palvelusta on se, että tämä ei ole tullut kohdelluksi asianmukaisella ja inhimillisellä tavalla. Asiakas ei mahdollisesti enää hakeudu uudelleen avun piiriin, jolloin asiakkaan ongelmat syvenevät entisestään. (Ohisalo 2017, 73.)

Palveluiden oikea-aikaisuus on osa asiakkaan tarpeisiin vastaamista. Aineiston *Housing First and Social Integration: A Realistic Aim* (Quilgars & Pleace 2016) tutkimuksessa käy ilmi, että palveluita tulisi räätälöidä yksilön elämäntilanteeseen sopivaksi. Esimerkiksi porrasmalli on todettu pitkällä aikavälillä tehottomaksi tavaksi tuottaa asunnottomuuspalveluita. Asiakkaiden sitoutuminen kärsii tiukoista säännöistä portaita edetessä – asiakas jumittuu tiettyihin porraskeskeisiin ennen kuin on valmis omaan asuntoon, joka johtaa turhautumiseen ja täten korkeaan keskeyttämisprosenttiin. (Quilgars & Pleace 2016, 6.) Ohisalo (2017) väitöskirjassaan esittelee huono-osaisuuteen johtavia riskitekijöitä, joita ovat; ikä, työttömyys, matala koulutustaso, pienituloisuus sekä alhaista kokemusta hyvinvoinnista. Ruoka-avussa käyvät kärsivät yleensä taloudellisesta, sosiaalisesta ja terveydellisestä huono-osaisuudesta. Huono-osaisuuden kasautuminen edesauttaa palveluiden negatiivista kehittymistä, jota olisi voitu ennaltaehkäistä oikea-aikaisilla palveluilla ja poliittisella päätöksenteolla. (Ohisalo 2017, 72.)

Aineistossa *Alueellinen eriytyminen ja huono-osaisuus sosiaalityössä* (Karjalainen & Kivipelto 2022) tunnistettiin kaksi keskeistä kehittämisen linjaa, jotka liittyvät sosiaalityön rakenteisiin ja toimintatapoihin. Ensimmäinen painopiste koskee asuinaluekohtaisen monialaisen työotteen vahvistamista. Kyselytutkimuksen vastaajien (sosiaalialan ammattilaisten) mukaan sosiaalityön vaikuttavuus paranee, kun tukea annetaan yhdessä muiden toimijoiden, kuten terveydenhuollon, mielen-terveyspalvelujen, päihdepalvelujen ja asumisneuvojen kanssa. Tällöin asiakkaan tilanteeseen voidaan vastata kokonaisvaltaisesti, esimerkiksi kotikäyntien ja tiimityön avulla. Tällainen työote koettiin tärkeäksi erityisesti silloin, kun asiakkaan palveluntarve on monimuotoinen ja liittyy vaikeasti saavutettaviin palveluihin. (Karjalainen & Kivipelto 2022, 6.)

Toinen kehittämislinja liittyy rakenteellisen sosiaalityön vahvistamiseen. Aineiston perusteella rakenteellinen sosiaalityö nähdään tärkeänä keinona vaikuttaa asiakkaiden asemaan laajemmalla yhteiskunnallisella tasolla. Vastaajat toivat esiin, että rakenteellinen työ edellyttää mahdollisuuksia osallistua kunnalliseen päätöksentekoon sekä palveluiden suunnitteluun ja kehittämiseen. Keskeistä on se, että sosiaalityössä kertyvää asiakastietoa voidaan hyödyntää palvelurakenteiden ja

käytäntöjen tarkastelussa. Rakenteellisen työn katsottiin vaativan selkeitä rakenteita, joissa työntekijällä on mahdollisuus tuoda esiin asiakkaiden kokemuksia ja tarpeita päätöksenteon tueksi. Aineistossa esitettiin myös, että työntekijöitä tulisi rohkaista osallistumaan rakenteelliseen työhön ja tunnistaa siihen liittyvät tehtävät osana sosiaalityön kokonaisuutta. Erityisesti matalan kynnyksen asiakastyöstä kertyvä tieto nähtiin merkityksellisenä, kun kehitetään palveluita, jotka vastaavat paremmin asiakkaiden todellisiin tarpeisiin. (Karjalainen & Kivipelto 2022, 6.)

Ojasen *Asiakkaiden vastuullistaminen sosiaalityöntekijöiden haastattelupuheessa (2023)* haastattelututkimuksesta ilmeni kaksi osittain ristiriidassa olevaa keskustelua. Yksilön vastuuta korostettiin, mutta toisaalta sosiaalityöntekijän täytyy käyttää omaa harkintakykyä siitä, onko asiakkaan lähtökohdat sellaiset, että tätä voitaisiin ohjata vastuulliseen käytökseen. Asiakkaan vastuullistaminen on vain yksi osa-alue vaikuttavan sosiaalityön tavoitteita. Vastuullistava työtekee myös työntekijöille eettisiä ristiriitoja. Sosiaalityöntekijöiden tulee työssään ottaa huomioon konteksti, jonka perusteella päätöksiä tehdään, vaikka vastuulliseen käytökseen ohjaaminen on arjen työssä kiistattoman tärkeää.

5.2 Yksilön keinot, osallisuus ja sen vahvistaminen

Yhdeksi pääteemaksi muodostui yksilön oman toiminnan vaikutus sosiaalisen osallisuuden kokemuksen edistämiseksi. Ekqvist & Kuusiston (2020) sosiaalityön asiakkaiden kyselytutkimuksen mukaan 9,5 % vastaajista toivoi, ettei tarvitsisi sosiaalityön palveluja tulevaisuudessa, ja vain 1,9 % toivoi sosiaalityön asiakkuuden jatkumista. Tämä voi kertoa asiakkaiden halusta paremman elämäntilanteen itsenäisestä tavoittelusta, joka on kytköksissä asiakkaan omaan autonomiaan ja vastuuseen. (Ekqvist & Kuusisto 2020, 53.) Ojasen (2023) haastattelututkimuksesta käy ilmi, että yksilön vastuuta korostetaan muun muassa vetoamalla itsemääräämisoikeuteen. Yksilö on vastuussa sosiaalityön asiakkuuteen sitoutumiseen, sillä esimerkiksi taloudellinen tuki on vastikkeellista ja vastuusta kieltäytyvä asiakas voi täten saada sanktioita, eli jäädä ilman tukea. Myös Quilgars ja Pleace (2016) tutkimuksessaan pohtivat vastuuttamisen realismia: keskiössä on se, että onko mahdollista olettaa valmiiksi huono-osaisia ihmisiä olemaan vastuussa omasta sosiaalisesta integraatiostaan. (Quilgars & Pleace 2016, 12.) Yksilön vastuullistamisessa ongelmaksi muodostuu se, että suurin osa sosiaalipalveluiden asiakkaisuuksista juurtuu avun tarpeeseen niin problemaattisista lähtökohdista, joten vastuullistamista olisi edesvastuutonta edellyttää. Yksilön mahdollisuudet

vastuulliseen käytökseen ovat rajalliset, jonka takia yksilö tarvitsee myös yhteisön tukea. (Ojanen 2023.)

Yksilön kokemukseen omasta sosiaalisesta osallisuudesta vaikuttaa merkittävästi muun muassa yhteisöön kuuluminen. Väitöskirjassaan Ohisalo (2017) mainitsee leipäjonojen sosiaalisen merkityksen. Usea ruoka-avun piirissä oleva kokee, että muiden samassa tilanteessa olevien kohtaaminen on tärkeää. Vaikka osa tunnistaa yhteisön merkityksen tärkeäksi, on ruoka-aputoiminta suoraan ristiriidassa yhteiskunnan asettamien osallisuuden ja vastavuoroisuuden tavoitteiden kanssa. Lisäksi Quilgars ja Pleace (2016) tutkimuksessaan ilmentävät sitä, miten Asunto ensin -malliin osallistuneiden aiemmin kodittomien yhteisön tarjoamat resurssit vaikuttivat tilastollisesti merkittävästi yhteisölliseen osallistumiseen. Kuitenkin tutkimuksessa huomattiin, että osallistujien sosiaalisen tuen määrä pysyi kutakuinkin vakiona. (Ohisalo 2017, 71; Quilgars & Pleace 2016, 9.)

Yhteisöjen merkitys korostui myös haastattelututkimuksessa *Intergenerational Social Exclusion, Silences, and the Transformation of Agency* (Isola 2024) voimavarana, joka tarjosi vaihtoehdoisen tavan kokea hyväksyntää ja osallisuutta. Esimerkiksi uskonnolliset yhteisöt näyttäytyivät joillekin paikkoina, joissa rikkoutuneet yksilöt otettiin vastaan ehdoitta. Yhteisö tarjoaa heille arvostusta ja merkitystä, vaikka muu yhteiskunta olisi marginalisoinut heidät. Samalla osa yhteisöistä saattaa kuitenkin ylläpitää hiljaisuutta ja ehkäistä ongelmien käsittelyä, jolloin ratkaisemattomat haasteet siirtyivät edelleen seuraaville sukupolville. (Isola 2024, 10.) Nykyajassa yhteisöllisyys näyttäytyy myös vertaistukena, kansalaisjärjestöinä ja digitaalisina verkostoina, joissa yksilöt voivat jakaa kokemuksiaan ja löytää saman kokeneita. Näiden avulla ihmiset voivat katkaista hiljaisuuden, nimetä kokemuksensa ja vaikuttaa omaan asemaansa yhteiskunnassa. Tutkimus tukee näkemystä, että kun yksilöt pääsevät ääneen, he voivat siirtyä yhteiskunnallisesta marginaalista toimijoiksi ja jopa vaikuttajiksi. (Isola 2024, 13.)

Quilgarsin ja Pleacen (2016) mukaan sosiaalisen osallisuuden ja integraation vaikutuksia tulisi Asunto ensin -mallissa tutkia ja kehittää. Aiemmassa tutkimuksessa käsitteiden määrittely on epäselvää ja tuloksia mitataan eri menetelmin. Lisäksi yhteneväistä määrittelyä tutkimuksen pohjalta tarvitaan siitä, milloin yksilö on sosiaalisesti integroitunut, mitä sosiaalinen osallisuus tarkoittaa kohderyhmälle sekä milloin voidaan todeta, että yksilö on kokonaisvaltaisesti osa yhteiskuntaa. Sosiaalisen integraation pätevä määrittely voi olla tulevaisuudessa avainasemassa syrjäytyneiden osallistamisessa takaisin osaksi yhteiskuntaa. (Quilgars & Pleace 2016, 11.)

Isolan (2024) artikkelissa puolestaan tarkastellaan, miten sosiaalinen osallisuus rakentuu yksilön näkökulmasta. Sosiaalinen osallisuus tarkoittaa tutkimuksen mukaan kokemusta elämän hallittavuudesta, merkityksellisyydestä ja yhdenvertaisista osallistumismahdollisuuksista. Osallisuuden kokemus syntyy, kun yksilö on kytköksissä vallan lähteisiin, kuten koulutukseen, mediaan, poliittisiin instituutioihin ja yhteisöihin. Tällöin ihmisellä on mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä ja yhteiskuntaan. Jos yhteydet puuttuvat, yksilö voi ajautua kokemaan ulkopuolisuutta, osattomuutta ja merkityksettömyyttä, mikä on keskeinen osa sosiaalista syrjäytymistä (Isola 2024, 2–3).

Useissa aineistoissamme käsiteltiin huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta ja Isolan (2024) artikkelissa se on merkittävässä keskiössä. Artikkelissa haastateltavat kuvaavat, kuinka heidän perheisäänsä on esiintynyt sukupolvien yli siirtyvää huono-osaisuutta: päihteiden käyttöä, mielenterveysongelmia, neuropsykiatrisia piirteitä, väkivaltaa ja tunneilmaisun puutetta (Isola 2024, 1). Nämä ilmiöt eivät rajoitu vain yksilön omaan elämään, vaan niitä peilataan usein vanhempien ja isovanhempien kokemuksiin. Erityisen keskeistä oli niin sanottu hiljaisuus, sillä monet osallistujat kokivat, että aiemmat sukupolvet eivät olleet puhuneet vaikeista asioista, mikä johti tiedon katkeamiseen ja siihen, että seuraavat sukupolvet jäivät ilman käsitteellistä tai emotionaalista materiaalia, jonka varaan rakentaa omaa ymmärrystään. (Isola 2024, 3.) Tämä niin sanottu ”occlusion”, eli tarinan hämärtyminen tai katoaminen, vaikeuttaa itsetuntemusta ja voi syventää kokemusta syrjäytymisestä (Isola 2024, 10).

Sukupuolella on myös huomattu olevan huomattava merkitys yksilöiden välillä palveluihin hakutumisessa ja omissa henkilökohtaisissa tavoitteissa. Sukupuolieroihin tulee puuttua tunnistamalla ja tunnustamalla. Ruoka-avun piirissä olevista ihmisistä naiset kokevat terveytensä olevan huonompi verrattuna miehiin. Väitöskirjassa esitetään tarve lisätiedon hankkimiselle siitä, miksi osa miehistä jää kehityksen ulkopuolelle avun hakemisen sijasta. (Ohisalo 2017, 73.) Myös Ekqvistin ja Kuusiston (2020) määrällisessä tutkimuksessa nousi esiin huono-osaisuuden riskitekijäksi mies-sukupuoli, kun tarkasteltiin sosiaalityön asiakkaiden suhtautumista tulevaisuuteen. Tutkimukseen osallistuneista miehistä lähes puolet (46,7 %) suhtautui tulevaisuuteensa epävarmasti, kun taas 30,9 % naisvastaajista oli epävarmoja tulevaisuudestaan (Ekqvist & Kuusisto 2020, 50). Tutkimuksessa nostettiin esiin kysymys siitä, tulevatko aikuissosiaalityön miesasiakkaiden tarpeet riittävästi kohdatuiksi. Aineiston mukaan sukupuolten välisten erojen tarkempi tarkastelu aikuissosiaalityön kontekstissa näyttäytyä jatkotutkimuksen kannalta tärkeänä. (Ekqvist & Kuusisto 2020, 53–54.)

5.3 Yhteiskunnan keinot ja rakenteiden merkitys

Teemoittelussamme kolmanneksi pääteemaksi nousi yhteiskunnan keinot huono-osaisuuden kitkemiseksi. Yhteiskuntamme keskeisiä ongelmia on eriarvoisuuteen johtava päätöksenteko ja huono-osaisuuden kasautuminen tietyille ihmisryhmille. On tärkeää tunnistaa eriarvoisuutta syventävät mekanismit ja täten pyrkiä syvempään ymmärrykseen huono-osaisuudesta yhteiskunnallisella tasolla. Kodittomien palveluissa on huomattu, että pelkkä asunnon saaminen ei tarjoa sosiaalista osallisuutta edistäviä elementtejä ja asiakkaat eivät saa riittävää tukea muihin ongelmiinsa (kuten päihde- ja mielenterveyspalvelut). Asunto ensin -mallin kehittyessä pyritään kohdentamaan osa-alueittain palveluita, kuten koulutus-, valmennus- ja työllisyyspalvelut. Tutkimus esitti vahvan tarpeen jatkotutkimukselle, erityisesti Asunto ensin -mallin sosiaalisen näkökulman edistämiseksi mallin parantamiseksi sekä tietoisuuden lisäämiseksi tulevassa palveluiden kehittämisessä, hyvinvoinnin lisäämisessä ja osallisuuden tukemisessa. (Quilgars & Pleace 2016, 12.) Leipäjonoissa olevien ihmisten välitön nälänhätä sivuuttaa osallisuuden tukemisen ja hyvinvoinnin vahvistamisen toissijaisiksi tavoitteiksi, jolloin yhteiskunnalliset köyhyyttä edistävät valtarakenteet jäävät kyseenalaistamatta ja painetta poliittiselle päätöksenteolle ei kohdisteta. Yhteiskunnan tulisi tutkia enemmän ruoka-apuun liittyviä eriarvoisuuden mekanismeja, joilla merkitystä erityisesti väestöryhmien välisiin eroihin sekä hyvinvoinnin puutteellisuuteen. (Ohisalo 2017, 71.)

Huono-osaisuuden tukemisessa merkittäväksi riskitekijäksi nousi haitalliset yhteiskunnalliset rakenteet. Ojala (2023) artikkelissaan avaa sitä, miten uusliberalistinen poliittinen näkökulma ohjaa siihen, että yksilöllä itsellään on vastuu omasta hyvinvoinnistaan ja hyvän kansalaisen velvoitteiden täyttämistä itseään kehittämällä. Yhteiskunnalliset odotukset ihannekansalaisuudesta luovat käsityksen siitä, että yksilö kykenee omalla toiminnallaan vaikuttamaan työllistymiseen tai sairauksiin. Yhteiskunta irtisanoutuu yksilön kohtaamista ongelmista ohjaamalla yksilöä hahmottamaan itsensä oman tilanteensa ratkaisijana. Yksilön elämänmahdollisuuksiin ja eriarvoisuuden edistämiseen vaikuttavat haitalliset yhteiskunnalliset rakenteelliset seikat sekä yksilön ongelmalliset lähtökohdat sivuutetaan, ja yksilöä syyllistetään omasta tilanteestaan. (Ojala 2023.) Ohisalo (2017) puolestaan avaa huono-osaisuuden kasautumista tietyille yksilöille. Kasaantuneessa huono-osaisuudessa katse tulee kohdistaa siihen, minkälaiset politiikkatoimet (leikkaukset) vaikuttavat haitallisesti kaikista huono-osaisimpien elämään, luovat syvempiä kuluja väestöryhmien välille ja luovat eriarvoisuutta. (Ohisalo 2017, 72–73.)

Isolan (2024) artikkelissa esitetään, että yhteiskunnallinen muutos huono-osaisuuden vähentämiseksi on mahdollista, jos heikommassa asemassa olevat ryhmät saavat mahdollisuuden osallistua tiedon tuottamiseen ja tuoda esiin omia kokemuksiaan julkisesti (Isola 2024, 3). Samankaltainen näkökulma esiintyy Karjalaisen ja Kivipellon (2022) tutkimuksessa, jossa todetaan, että rakenteellinen sosiaalityö tarvitsee tuekseen tietoon perustuvaa ohjelmatyötä ja eri hallintokuntien välistä yhteistyötä, jotta alueellista huono-osaisuutta voidaan ymmärtää ja siihen vaikuttaa (Karjalainen & Kivipelto 2022, 6). Kokemustiedon esiin nostaminen edellyttää myönteisempiä yhteiskunnallisia asenteita, jotka mahdollistavat vähemmistöryhmien kuulluksi tulemisen. Huono-osaiset ryhmät ovat aiemmin olleet vailla mahdollisuuksia osallistua julkiseen keskusteluun, mutta tulevaisuudessa heidän asemansa voi muuttua, kun heille annetaan tilaa tuottaa tietoa omista kokemuksistaan ja osallistua yhteisiin projekteihin (Isola 2024, 12–13). Karjalainen ja Kivipelto (2022) viittaavat samaan tarpeeseen todetessaan, että alueellista huono-osaisuutta ei voi ymmärtää eikä siihen voi vaikuttaa tehokkaasti ilman asuinaluekohtaista tietoa, jota ei kuitenkaan kerätä tai hyödynnetä riittävästi päätöksenteon tukena (Karjalainen & Kivipelto 2022, 6).

Historialliset valtarakenteet ja normit ovat pitkään sulkeneet ulos ryhmiä, kuten etniset vähemmistöt tai neuropsykiatrisia piirteitä omaavat henkilöt ja heidän kokemuksensa ovat jääneet näkymättömiksi julkisessa keskustelussa (Isola 2024, 3). Karjalaisen ja Kivipellon (2020) aineistossa nostetaan esiin samankaltainen ilmiö; tietyt ryhmät, kuten maahanmuuttajat ja mielenterveyskuntoutujat, kokevat syrjintää ja vaikeuksia saada palveluita, mikä liittyy osaltaan yhteiskunnallisiin asenteisiin ja eriarvoisuutta tuottaviin rakenteisiin (Karjalainen & Kivipelto 2020, 3–4). Molemmat aineistot viittaavat siihen, että yhteiskunnallinen vaikuttaminen huono-osaisuuteen ei rajoitu yksittäisiin toimiin, vaan edellyttää syvempää ymmärrystä huono-osaisuuden monimuotoisuudesta. Isola kuvaa, kuinka yhteisöjen ja yksilöiden kokemukset voivat toimia tiedon lähteinä, jotka tuovat esiin sosiaalisen syrjäytymisen rakenteellisia juuria (Isola 2024, 12). Karjalainen ja Kivipelto painottavat, että rakenteelliseen huono-osaisuuteen voidaan puuttua, jos siihen liittyvät ongelmat ymmärretään osana laajempaa sosiaalipoliittista ja kaupunkipoliittista kokonaisuutta (Karjalainen & Kivipelto 2022, 7).

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän narratiivisen kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena oli tarkastella, millaisin keinoin huono-osaisuutta voidaan ehkäistä ja lievittää aikuissosiaalityössä. Analyysin perusteella voidaan todeta, että yksittäisten toimenpiteiden sijaan huono-osaisuuden ymmärtäminen ja siihen vaikuttaminen edellyttää kokonaisvaltaista lähestymistapaa, jossa tunnistetaan huono-osaisuuden rakenteellinen, yksilöllinen ja yhteiskunnallinen ulottuvuus. Kirjallisuuskatsauksemme ei tuottanut uusia tilastollisia faktoja tai yksittäisiä ratkaisuja, vaan jotakin perustavampaa; se teki näkyväksi huono-osaisuuden logiikkaa, sen toimintaa, kerrostumista ja uusiutumista. Työmme osoittaa, että huono-osaisuus ei ole poikkeus, vaan osa suomalaista yhteiskuntajärjestelmää. Ei tahaton seuraus, vaan osittain enustettava lopputulos. Se syntyy silloin, kun tukirakenteet murenevat, kun yksilö jää yksin, kun palvelut eivät kohtaa ja kun politiikka ohittaa ihmisarvon.

Tuloksemme mukailee aiemmin mainittua Bronfenbrennerin systeemiteoriaa (Bronfenbrenner 1994). Huono-osaisuuden vähentäminen on monitasoinen prosessi, jossa mikrotason, mesosysteemin ja makrotason tekijät kietoutuvat yhteen. Mikrotasolla korostuvat asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde, osallisuuden kokemus ja arjen hallinnan tukeminen. Mesosysteemissä merkittäviä ovat eri palveluiden ja toimijoiden yhteistyö sekä sosiaalityön rooli näiden verkostojen koajana. Makrotasolla ratkaisevia ovat yhteiskunnalliset rakenteet, kuten sosiaaliturva, koulutuspolitiikka ja päätöksenteko, jotka luovat puitteet yksilön elämälle ja sosiaalityön mahdollisuuksille. Aikuissosiaalityö sijoittuu näiden tasojen rajapinnoille: se tukee yksilöä, mutta myös vaikuttaa palvelurakenteisiin ja tuo asiakkaiden äänen kuuluviin päätöksenteossa. Näin systeemiteoria tarjoaa kokonaisvaltaisen viitekehyksen ymmärtää, miksi huono-osaisuuden vähentäminen edellyttää sekä yksilöllisiä että rakenteellisia ratkaisuja.

Keskeinen oivallus on, että sosiaalityö toimii usein korjaavana rakenteena tilanteissa, jotka ovat seurausta yhteiskunnallisesta epäonnistumisesta. Silti sosiaalityötä mitataan usein yksilötason tuloksilla, vaikka sen keskeinen merkitys piilee kyvyssä pitää yllä ihmisarvoa niissäkin tilanteissa, joissa yhteiskunta muuten vetäytyy vastuustaan. Tämä asettaa sosiaalityön eettisesti ja käytännöllisesti haastavaan asemaan, sillä se joutuu kantamaan enemmän vastuuta kuin sille on annettu valtaa. Tietoperustassamme esiintyy täysin sama ilmiö. Palvelujärjestelmän yleistetyt ja pelkistetyt palvelupolut ovat täysin ristiriidassa sosiaalityön keskiössä olevan yksilöllisyyden kanssa. Sosiaa-

lialan työntekijöiltä odotetaan suorastaan ihmeitä minimaalisin resurssein. Työntekijöiltä edellytetään tehokkuutta samalla, kun sosiaalipalveluiden asiakkaiden syrjäytymistä edistetään tehokkaasti palveluiden leikkauksilla. (Karttunen & Strömberg-Jakka 2012, 7–9; Lindh 2025.) Tutkimuksemme nostaa esiin myös sen, että vastuu huono-osaisuudesta on siirtymässä yhä enemmän yksilölle, joka samaan aikaan on usein kaikkein vähiten kykenevä kantamaan sitä. Tämä yksilökeskeinen ajattelu näkyy palveluissa, politiikassa ja asenteissa. Se tuottaa helposti syyllistävän ja kurruttavan järjestelmän, jossa auttaminen ehdollistuu ja osallisuus tyypistyy suoritukseksi. Tällainen lähestymistapa ei ole vain tehoton, se on myös epäoikeudenmukainen.

Analyysimme osoittaa, että sosiaalityön keinot eivät yksinään riitä purkamaan huono-osaisuuden juurisyytä. Yksi merkittävä havainto oli sosiaalisen osallisuuden keskeinen rooli huono-osaisuuden ehkäisyssä. Useissa aineistoissa korostui se, kuinka merkityksellinen kokemus kuulumisesta ja osallisuudesta voi olla yksilölle, joka kamppailee taloudellisen niukkuuden, syrjäytymisen tai ylisukupolvisen osattomuuden kanssa. Teoreettinen tietoperustamme tukee tätä löydöstä: materiaallinen resurssiköyhyys ei välttämättä tee ihmisestä huono-osaista, ainakaan omasta mielestään. Yksilöiden subjektiivinen kokemus huono-osaisuudesta ei katso toimeentuloa, vaan ulkopuolisuuden tunnetta, vaikutusmahdollisuuksien niukkuuden kokemusta ja yhteiskuntaan kuulumattomuutta. (Ohisalo, Laihiala & Saari 2015, 437–438.)

Osallisuus ei ole lisäpalvelu, vaan ehto ihmisarvoiselle elämälle. Sosiaalityön rooli onkin jännitteinen, sillä se on samanaikaisesti toivon ylläpitäjä ja järjestelmän rajojen vahtija. Ammattilaisilta odotetaan inhimillisyyttä, mutta myös tehokkuutta ja sääntöjen noudattamista alati niukentuvien resurssein. Tämä nostaa esiin eettisen kysymyksen; voidaanko ihmistä todella tukea, jos järjestelmä, jonka nimissä tuki annetaan, ei tunnusta hänen kokonaisvaltaista ihmisarvoaan. Moni aineisto viittaa siihen suuntaan, että sosiaalityön eettinen tehtävä törmää käytännön rajoihin. Tuen laatu ei riipu vain työntekijän osaamisesta, vaan myös yhteiskunnan poliittisista prioriteeteista.

Tunnustamisen lähtökohta on näkyväksi tuleminen, sillä ilman huomatuksi tulemista yksilöiden mahdollisuudet vaikuttaa omaan asemaansa ovat rajalliset. Ulkopuolisuuden kokemukset kasaantuvat erityisesti matalasti koulutettuihin ja pienituloisiin nuoriin aikuisiin, joista merkittävä osa kokee olevansa yhteiskunnan ulkopuolella. Samaa aikaan korkeasti koulutetut ja suurituloiset kokevat ulkopuolisuutta harvoin tai eivät lainkaan. Tällaiset tunnustuksen ja eristäytymisen kokemusten systemaattiset erot osoittavat, että sosiaalinen asema määrittää vahvasti yksilön osallisuutta. Ulkopuolisuuden kasautuminen heikoimmassa asemassa oleviin ryhmiin korostaa tarvetta tunnistaa

nämä ryhmät aktiivisesti ja rakentaa osallistavia rakenteita, jotka vahvistavat kaikkien mahdollisuuksia tulla nähdyksi ja kuulluksi yhteiskunnassa. (Saari 2025, luku 5.)

Kokemustiedon merkitys nousi myös esiin sekä tietoperustassa että tutkimustuloksissa. Tietoperustassamme (Leemann ym. 2015, 1–2; Leemann & Hämäläinen 2016, 589–590) painotettiin sosiaalisen osallisuuden ja yksilön kuulluksi tulemisen keskeisyyttä huono-osaisuuden ehkäisyssä. Tuloksissa tämä konkretisoitui Isolan sekä Karjalaisen ja Kivipellon tutkimuksissa, joissa korostettiin kokemustiedon ja asuinaluekohtaisen tiedon hyödyntämistä päätöksenteossa. Tämä osoittaa, että huono-osaisuuteen vastaaminen edellyttää monipuolista tiedonmuodostusta, sillä tilastollisen tiedon rinnalla on huomioitava myös kokemuksellinen tieto, jotta toimenpiteet voivat aidosti vastata ihmisten arkitodellisuuteen.

Yhteiskunnallisella tasolla työ nostaa esiin kysymyksen arvoista. Mitä merkitsee se, että kaikkein heikoimpien auttamisesta säästetään? Millainen viesti se on ihmiselle, jonka elämässä toivo on muutenkin vähissä? Leikkauspolitiikka, palveluiden supistaminen ja toimeentulon heikentäminen eivät ole neutraaleja taloudellisia päätöksiä, vaan kannanottoja siitä, kenen hyvinvointi on arvokasta ja kenen ei. Huono-osaisuus ei siten ole vain yksilöiden epäonni, se on yhteiskunnallinen valinta. Huono-osaisten ryhmien tunnistaminen ja tunnustaminen on keskeistä sosiaalisen osallisuuden edistämässä ja ulkopuolisuuden ehkäisemisessä.

Useimmat aineistomme tuovat esiin yhteiskunnan rakenteiden ja poliittisen päätöksenteon vaikutuksen huono-osaisuuden syntyyn. Tietoperustamme on tämän löydöksen kanssa osittain ristiriidassa, sillä Niemelä & Saaren (2013) mukaan huono-osaisuutta ei voida yksiselitteisesti selittää yhteiskunnallisella valinnalla, sillä jokainen yhteiskuntarakente itsessään luo väistämättä huono-osaisuutta ja eriarvoisuutta. Yhteiskuntarakente tulisi kokonaisuudessaan hajottaa olemattomiin ja rakentaa tilalle uusi järjestelmä, joka ei huono-osaisuutta loisi. Tällaista yhteiskuntaa ei ole kuitenkaan koko ihmiskunnan historiassa pystytty luoda. (Niemelä & Saari 2013, 10–11.) Tästä huolimatta ei ole oikeutettua kohdistaa poliittista ahdinkoa tietyille ryhmille yhteiskuntarakenteilla perustellen. Huono-osaisuuden kasautuminen marginalisoiduille ihmisille luo todellisuudessa vain enemmän ongelmia; yksittäiset vastoinkäymiset linkittyvät toisiinsa ja etenevät syviksi ongelmiksi, joita on aina vain vaikeampi poistaa. (Ohisalo ym. 2015, 438.)

Mielenkiintoisena havaintona aineistoissa nousi esiin sukupuolen, erityisesti miessukupuolen, yhteys huono-osaisuuteen, joka kaipaa lisää tutkimusta ja herkkyyttä. Yksinäisyyden, työelämän ulkopuolisuuden ja heikon tuen yhdistelmä on monelle miehelle hiljainen mutta syvä haava, joka jää usein tunnistamatta. Sukupuoli ei ole ainoa selittävä tekijä, mutta se risteää muiden haavoittuvuuk-sien kanssa tavalla, joka haastaa nykyisen sosiaalipalvelujärjestelmän tavoitettavuutta ja toiminta-logiikkaa. Miehille kasautuva huono-osaisuus ei ole ainoastaan seurausta sosioekonomisista teki-jöistä, vaan osin myös sukupuolittuneista odotuksista ja rakenteista. Jiri Niemisen (2023) mukaan niin sanottu maskuliininen pääoma, eli miehisyteen liitetyt kulttuuriset ja sosiaaliset normit, voi vaikeuttaa avun vastaanottamista, altistaa syrjäytymiselle ja pahimmillaan kääntyä yksilöä itseään vastaan. Sosiaalityön tulisi siksi tarkastella miesten huono-osaisuutta paitsi rakenteellisesti, myös sukupuolitietoisesti, huomioiden mieheyden moninaisuus ja mahdollisuudet osallisuuden vahvista-miseen ilman hegemonisia odotuksia.

Miestutkimuksen rooli sosiaalityön ja yhteiskuntapolitiikan kehittämisessä on erityisen ajankohtai-nen nykytilanteessa, jossa miehiin kohdistuva yksinäisyys, mielenterveysongelmat ja osattomuus ovat nousseet keskeisiksi hyvinvointia uhkaaviksi ilmiöiksi. Lisäksi viimeaikaiset väkivallanteot ja niiden sukupuolittunut luonne osoittavat, että huomiota tulisi kiinnittää myös niihin yhteiskunnallisiin ja psykologisiin mekanismeihin, jotka muovaavat poikien ja miesten tapaa kohdata kriisejä, petty-myksiä ja elämänhallinnan menetyksiä. Miesten hyvinvointi ei ole mielestämme marginaaliteema, vaan yhteiskuntarauhan, tasa-arvon ja sosiaalisen eheyden ytimessä oleva kysymys.

Huono-osaisuutta ja sen kasautumisefektiä olisi tärkeää kartoittaa mahdollisimman realistisesti on-gelman osana ongelman ratkaisemista luotettavan tutkimustiedon valossa. Aikuissosiaalityön vai-kuttavuutta voidaan arvioida esimerkiksi AVAIN-mittariston avulla. Yksilön omia vaikuttamismah-dollisuuksia kartoitetaan, sekä palveluita aletaan suunnittelemaan asiakkaan omien tavoitteiden mukaisesti. Yksilöiden tavoitteet kielivät suoraan heidän haavoittuvasta asemastaan; palveluihin hakeutujien keskeisimmät haasteet olivat toimeentulo, tulevaisuus, talous, mielenterveys sekä työ-kyky. Asiakassuunnitelmaan integroitu AVAIN-mittari helpottaa tiedonkeruuta alueellisesti sekä yh-teiskunnallisesti samalla räätälöiden jokaiselle yksilöllisen, asianmukaisen ja oikea-aikaisen palve-lusuunnitelman. AVAIN-mittari voidaan mieltää resurssien maksimoinniksi, mutta tosiasiasa sen vaikutukset eivät silti poista syvälle yhteiskuntaan juurtuneita huono-osaisuuden kasautumismeka-nismeja tai poliittisessa päätöksenteossa eriarvoisuutta luovia linjauksia. (Kunnallissalan kehittämis-säätiö 2023, 109–111.)

Lisäksi korostamme yksilön ja yhteiskunnallisen vastuun rinnalla sosiaalialan työntekijöiden tärkeyttä tulevaisuudessa. Heidän työnsä ei rajoitu vain yksilöiden tukemiseen, vaan sen merkitys ulottuu myös rakenteellisiin ja yhteiskunnallisiin ratkaisuihin. Sosiaalityö ja sosiaaliohjaus toimii monesti ainoana linkkinä huono-osaisten ja poliittisen päätöksenteon välillä, sillä ammattilaisilla on mahdollisuus välittää kokemustietoa, nostaa esiin rakenteellisia epäkohtia ja tehdä näkyväksi niitä ääniä, jotka muuten jäisivät kuulumattomiin. Tämä edellyttää työntekijöiltä rohkeutta tuoda esille työssä kohdatun tiedon ja todellisuuden merkitys, vaikka se haastaisi vallitsevia rakenteita ja asenteita. Näin sosiaalityö voi toimia paitsi yksilöiden rinnalla kulkijana myös yhteiskunnallisena muutoksenteelijänä. Tulevien työntekijöiden ymmärrys huono-osaisuuden moniulotteisuudesta ja kasautumisen mekanismeista tarjoaa välineitä siihen, että sosiaalityö ei jää vain korjaavaksi toiminnaksi, vaan kykenee osaltaan katkaisemaan syrjäytymisen kierteitä ja rakentamaan kestävämpiä tulevaisuuden ratkaisuja. Tämän vuoksi sosiaalialan työ on tulevaisuudessa entistä tärkeämpi osa huono-osaisuuden ehkäisyä ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden edistämistä.

Viimeisenä yhteenvetona toteamme, että opinnäytetyömme merkitys aikuissosiaalityön kehittämisen kannalta liittyy ennen kaikkea ilmiön ymmärtämisen syventämiseen ja kriittisen ajattelun vahvistamiseen. Vaikka kirjallisuuskatsauksemme ei tarjoa valmiita toimintamalleja, se jäsentää huono-osaisuutta rakenteellisena, yksilöllisenä ja yhteiskunnallisena kysymyksenä, mikä auttaa hahmottamaan sosiaalialan paikkaa näiden tasojen rajapinnoilla. Tällainen kokonaiskuva on edellytys vaikuttavalle ja tietoon perustuvalla ammatillisella toiminnalla. Tuloksia voidaan soveltaa käytäntöön esimerkiksi siten, että ne tukevat sosiaalialan työntekijöiden kykyä tunnistaa rakenteellisia epäkohtia, perustella työnsä yhteiskunnallista merkitystä ja edistää tutkittuun tietoon pohjautuvaa päätöksentekoa. Työ toimii myös muistutuksena siitä, että sosiaalialan kehittäminen ei voi perustua yksittäisiin menetelmiin, vaan edellyttää laajempaa ymmärrystä huono-osaisuuden taustalla vaikuttavista yhteiskunnallisista prosesseista.

7 POHDINTA

Tämän opinnäytetyön luotettavuutta arvioitiin erityisesti aineiston valinnan ja analyysin läpinäkyvyyden kautta. Tutkimukseen valittiin monipuolisia, ajankohtaisia ja relevantteja lähteitä, jotka käsittelevät huono-osaisuuden ilmiötä eri näkökulmista. Analyysi toteutettiin induktiivisesti ja keskeiset teemat muodostettiin aineistolähtöisesti, mikä vahvisti työn sisäistä johdonmukaisuutta ja luotettavuutta. Tutkijan roolia ja tulkintoja pohdittiin kriittisesti, jotta tutkimuksessa ei nojattaisi liaksi omiin ennako-oletuksiin. Eettiset näkökulmat liittyivät erityisesti siihen, miten haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä ja ilmiötä kuvattiin. Huono-osaisuutta käsitellessä on tärkeää välttää leimaavaa tai yksinkertaistavaa kieltä. Tässä työssä pyrittiin kunnioittamaan tutkittavien ihmisarvoa ja kokemuksia valitsemalla lähteitä, joissa ääneen pääsivät myös palveluiden käyttäjät tai heidän näkökulmiaan tulkitsevat asiantuntijat. Työssä on myös pyritty tuomaan esiin rakenteellisia näkökulmia yksilöllähtöisen selittämisen sijaan, mikä on eettisesti perusteltua sosiaalityön arvopohjan mukaisesti.

Lisäksi aineistojen valinnassa noudatimme luotettavuutta lisääviä työskentelytapaa. Toteutimme koko prosessin ajan aineistojen laadunvalvontaa, joka johti esimerkiksi siihen, miten jotkut aineistot suljettiin pois opinnäytetyön loppumetreillä. Tämä tuotti meille hieman ylimääräistä työtä, joka oli kuitenkin välttämätöntä parhaan potentiaalisen lopputuloksen saamiseksi. Tuottamamme tieto on hyvin perusteltua kirjallisuuden avulla. Opinnäytetyön edetessä huomasimme yhä enemmän aihealueella toistuvia tutkijoiden nimiä. Pyrimme kuitenkin siihen, että aineistoomme valikoituisi mahdollisimman paljon erilaisia näkökulmia säilyttääksemme objektiivisuuden läpi opinnäytetyön. Kirjallisuuskatsauksemme on myös helposti toistettavissa uuden tiedon muodostuessa. Lisäksi on myös hyvin todennäköistä, että tämän tai tulevien hallituskausien aikana päätöksenteko tulee negatiivisesti vaikuttamaan kaikista huono-osaisimpien elämään sekä sosiaalityön mahdollisuuksiin Suomessa.

Opinnäytetyön tekeminen on syventänyt ammatillista osaamistamme monella tavalla. Olemme oppineet tarkastelemaan huono-osaisuutta ilmiönä, jota tulee lähestyä monitasoisesti; yksilöllisten elämäntilanteiden ymmärtämisestä aina yhteiskuntarakenteiden kriittiseen analyysiin saakka. Samalla olemme vahvistaneet osaamistamme sosiaalityön keinoista, erityisesti rakenteellisen sosiaalityön merkityksestä ja osallisuuden edistämisestä. Työ on kehittänyt analyttistä ajatteluamme, lähdekriittisyyttä ja kykyämme soveltaa teoretietoa käytännön sosiaalityöhön. Näemme, että nämä

kompetenssit ovat keskeisiä tulevassa työssämme aikuissosiaalityön parissa, jossa kohdataan usein monisyisiä ja pitkäkestoisia huono-osaisuuden muotoja.

Opinnäytetyömme tavoitteena oli oman ammattiosaamisemme edistäminen tulevina sosiaalialan ammattilaisina. Työskentelyämme ohjasi sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit, joiden onnistumista kuvaamme seuraavaksi. Ensimmäisenä kompetenssina on sosiaalialan eettinen osaaminen, joka tuli meille automaationa, sillä se on juurtunut omaan toimintaamme jo koulutuksen aikana. Sosiaalialalla on tärkeää olla tietoinen ihmis- ja perusoikeussäädöksistä, sosiaalialan arvoista sekä ammattieettisistä periaatteista, jonka lisäksi tiedostimme oman ihmiskäsityksen ja arvomaailmamme opinnäytetyön prosessin aikana alusta lähtien, kun mietimme, millaista tutkimusta haluamme tehdä sekä millaiset asiat koemme tärkeäksi. Vaikka aihe tutkimukselle oli omasta mielenkiinnostamme valittu, pysyimme objektiivisena opinnäytetyössämme ja löysimmekin uutta tietoa, joka muokkasi ihmiskäsitystämme. Halusimme edistää yhdenvertaisuutta tutkimalla eriarvoisuutta sekä käsitelimme sosiaalialan työntekijöiden kohtaamia arvoristiriitoja osana huono-osaisuuden ratkaisemisessa.

Sosiaalialan asiakastyöosaamista kuvasimme esimerkiksi käsittelemällä yksilön osallisuutta aktiivisena toimijana omassa palvelusuunnitelmassaan. Kuvasimme hyvinvoinnin suoja- ja riskitekijöitä kattavasti asiakkaiden omien tavoitteiden sekä ylisukupolvisen huono-osaisuuden näkökulmista. Sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen esiintyi opinnäytetyössämme sosiaaliturvan käsittelynä sekä alueellisten ja yhteiskunnallisten palveluiden arviointina.

Kriittinen ja osallisuutta edistävä yhteiskuntaosaaminen näkyy opinnäytetyössämme erityisesti analyysi- ja johtopäätösvaiheessa. Analysoimme haitallisia yhteiskunnallisia rakenteita erityisesti sosiaalityön ja yksilön toimijuuden näkökulmasta huomioiden yhteiskuntatason toimet, jotka voivat tulevaisuudessa olla hyvinvointia edistäviä tai puolestaan heikentäviä tekijöitä. Tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen näkyi työskentelyssämme lisätutkimuksen tarpeen tunnistamisena sekä huono-osaisuuden vähentämisen sekä ratkaisemisen keinoina.

Sosiaalialan ammattieettisyyden syvenemisen lisäksi koemme kasvaneemme henkilökohtaisesti opinnäytetyön prosessin aikana. Tunnistamme paremmin huono-osaisuuteen ja eriarvoisuuteen johtavat mekanismit, joista olemme keskustelleet myös vapaa-ajallamme, täysin opinnäytetyöstä irrallisessa kontekstissa. Opinnäytetyötä tehdessämme ymmärsimme myös entistä syvemmin

oman roolimme ja vastuumme sosiaalialan ammattilaisina sekä sen, että tehtävämme on toimia sillanrakentajina ja vaikuttajina kohti oikeudenmukaisempaa ja inhimillisempää yhteiskuntaa.

Opinnäytetyön prosessi tuotti meille alussa hieman haasteita, sillä opinnäytetyön prosessia haastoi eri tahdissa etenevät opiskelumme ja elämäntilanteemme, mikä osaltaan pitkitti opinnäytetyön kirjoittamista ehkä tarpeettoman pitkälle aikavälille. Opinnäytetyöprosessi oli kuitenkin suurimmaksi osaksi mielekäs ja antoisa. Yhteistyömme oli sujuvaa ja rakentavaa alusta loppuun. Olemme koulutovereita myös opinnäytetyöntyön ulkopuolella, mikä teki yhteisestä kirjoitusprosessista mukavan ja kannustavan. Aiheemme tuntui molemmista tärkeältä ja kiinnostavalta, ja keskustelimme siitä paljon jo ennen aiheen valintaa. Oli innostavaa päästä syventymään aiheeseen tutkimuksellisesti, erityisesti kun kyseessä oli meille molemmille sosiaalialan ydinalue, jolla haluamme työskennellä tulevaisuudessa. Vaikka prosessi vei aikaa ja vaati sitkeyttä, koemme lopputuloksen olevan kaiken vaivan arvoinen. Opinnäytetyö kehitti analyyttistä ajatteluamme, lähdekriittisyyttä ja kykyä yhdistää teoriaa käytäntöön, konkreettisesti siis taitoja, joita tulemme tarvitsemaan työelämässä.

Toivomme, että työmme tarjoaa lukijalle uudenlaista näkökulmaa huono-osaisuuden syihin ja siihen, miten yksilöiden tukeminen voi toteutua sosiaalityössä eri tasoilla, kuten arjessa, rakenteissa ja asenteissa. Kiitämme kaikkia, jotka ovat tukeneet meitä matkan varrella. Tämä työ on ollut merkityksellinen osa ammatillista kasvupolkuamme ja se toivottavasti herättää myös lukijassa ajatuksia siitä, millaisessa yhteiskunnassa haluamme elää ja työskennellä.

LÄHTEET

Björklund, L., Eskelinen, N. & Saari, J. 2020. Raskas perintö: Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa. Gaudeamus. Tallinna.

Bronfenbrenner, U. 1994. Ecological models of human development. Teoksessa Gauvain, M. & Cole, M. (toim.). Readings of the development of children, 2, s. 37–43. Freeman. New York. Alun perin julkaistu teoksessa Husén, T & Postlethwaite, T.N. (toim.). International Encyclopedia of Education, 3, 2, s. 1643–1647. Elsevier Sciences. Oxford. Luettavissa: <https://www.ncj.nl/wp-content/uploads/media-import/docs/6a45c1a4-82ad-4f69-957e-1c76966678e2.pdf>. Luettu: 7.8.2025.

Erola, J., Kallio, J. & Vauhkonen, T. 2017. Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka-lehti, 82, 5, s. 501–512. Luettavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2017102650308>. Luettu: 26.3.2025.

Erola, J. & Karonen, E. 2024. Huipputuloisuuden alueellinen periytyminen. Teoksessa Rajavuori, A. (toim.). Eriarvoisuuden tila Suomessa 2024, s. 153–179. Kalevi Sorsa -säätiön raportti. Into Kustannus Oy. Tallinna. Luettavissa: <https://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/eriarvoisuuden-tila-suomessa-2024.pdf>. Luettu: 20.3.2025.

Gertsch, M. 19.4.2025. Piispat arvostelevat hallituksen leikkauksia: ”Mitä se kertoo yhteiskuntamme arvoista?”. Yle. Luettavissa: <https://yle.fi/a/74-20157067>. Luettu: 2.5.2025.

Helminen, J. 2013. Päämääränä sosiaalialan ammattilaisuus - Sosiaaliohjaajien näkemyksiä ammattialasta. Väitöskirja. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Luettavissa: https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61782/Helminen_Jari_ActaE127_11.11.2013pdfA.pdf?sequence=8&isAllowed=y. Luettu: 9.8.2025.

Helminen, J. 2022. *Sosiaaliohjauksen tekijät ja tehtävät*. Diak Työelämä 27, s.14. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Luettavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-400-8>. Luettu 9.8.2025.

Härkäpää, K. & Järvikoski, A. 2018. Sosiaalinen monialaisessa kuntoutuksessa. Teoksessa Lindh, J., Härkäpää, K. & Kostamo-Pääkkö, K. (toim.). Sosiaalinen kuntoutuksessa, s. 192–214. Lapland University Press. Rovaniemi. E-kirja. Luettu: 20.3.2025.

Juhila, K. 2021. Teoksessa Vuori, J. (toim.). Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Teemoittelu. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Tampere. Luettavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>. Luettu: 3.9.2025.

Kangasvieri, A. 2015. Aikuiskoulutusta elämän ja työuran eri vaiheissa. Kuntaliiton verkkojulkaisu. Kuntaliitto. Helsinki. Luettavissa: <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2015/1725-aikuiskoulutusta-elaman-ja-tyouran-eri-vaiheissa>. Luettu 22.10.2024.

Karjalainen, P., Kivipelto, M., Liukko, E. & Muurinen, H. 2021. Osallisuutta ja toimintakykyä vahvistava aikuissosiaalityö: opas ammattilaisille. Ohjaus 1/2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Luettavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-648-0>. Luettu: 21.3.2025.

Karttunen, T., & Strömberg-Jakka, M. 2012. Aluksi. Teoksessa Karttunen, T., & Strömberg-Jakka, M. (toim.). Sosiaalityön haasteet: Tukea ammattilaisten arkeen, s. 7–12. PS-kustannus. Jyväskylä.

Keski-Korpela, N. 6.2.2025. ”Järjestelmässä on jotain pahasti vialla”, lataa diakoni, joka näkee läheltä mihin ahdinkoon köyhiä nyt ajetaan. Yle. Luettavissa: <https://yle.fi/a/74-20140397>. Luettu: 2.5.2025.

Kluukeri, I. 23.1.2024. Huono-osaisten tilanne heikkenee, ja se näkyy diakoniatyössä: Kokkolassa avunhakijoista osa on jopa nälän heikentämiä. Yle. Luettavissa: <https://yle.fi/a/74-20070215>. Luettu: 2.5.2025.

Kosonen, L. 11.3.2024. Tasa-arvoista peruskoulua ei enää ole – nämä tutkijat tietävät, millainen on todellisuus huonomaineisessa koulussa. Yle. Luettavissa: <https://yle.fi/a/74-20077249>. Luettu: 2.5.2025.

Kunnallissalan kehittämissäätiö 2023. Teoksessa Kivipelto, M. (toim.). Toimeentulotuki ja aikuissosiaalityö: Löytyykö keinoja toimeentulotuen tarpeen vähentämiseen?, s. 108–112. Otavan kirjapaino Oy. Keuruu.

Leemann, L. & Hämäläinen, R.-M. 2016. Asiakasosallisuus, sosiaalinen osallisuus ja matalan kynnyksen palvelut. Yhteiskuntapolitiikka-lehti, 81, 5, s. 586–594. Luettavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016102725606>. Luettu: 31.3.2025.

Leemann, L., Kuusio, H. & Hämäläinen, R.-M. 2015. Sosiaalinen osallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Luettavissa: https://thl.fi/documents/155392151/190140732/Tietopaketti_Sosiaalinen_Osallisuus.pdf. Luettu: 20.3.2025.

Lindh, J. 22.5.2025. Sosiaalipolitiikka ja sosiaalityö kriisissä – jälleen kerran? Sosiaalityön tutkimuksen seuran kolumni. Luettavissa: https://www.sosiaalityontutkimuksenseura.fi/2025/05/22/sosiaalipolitiikka_ja_sosiaalityo_kriisissa_jalleen_kerran/. Luettu: 9.8.2025.

Lindqvist, H. 2021. Kaupunkien kahdet kasvot - kuinka mitata alueellista eriytymistä kaupunkien sisällä. Teoksessa Kuntaliitto (toim.). Näkökulmia kaupunkien sosiaaliseen kestävyys, s. 10–12. Kaupunkiin-projektin raportti. Kuntaliitto. Helsinki. Luettavissa: <https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Nakokulmia-kaupunkien-sosiaaliseen-kestavyyteen%20%282%29.pdf>. Luettu: 20.3.2025.

Mannila, M. 2025. Tutkimusaineiston analysointimenetelmiä laadullisessa tutkimuksessa. @SEAMK-verkkolehti. Luettavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2025061166718>. Luettu 17.9.2025.

Niemelä, M. & Saari, J. 2013. Suomalaisen yhteiskunnan notkelmat. Teoksessa Niemelä, M. & Saari, J. (toim.). Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa, s. 6–21. Kelan tutkimusosasto. Helsinki.

Ohisalo, M., Laihiala, T. & Saari, J. 2015. Huono-osaisuuden ulottuvuudet ja kasautuminen leipäjonoissa. Yhteiskuntapolitiikka-lehti, 80, 5, s. 435–446. Luettavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015102215027>. Luettu: 31.3.2025.

Rantala, A., Ruotsalainen, H. & Kajula, O. 2025. Kirjallisuuskatsaus ammattikorkeakoulujen opinnäytetyössä. Teoksessa Turunen, E., Pekonen, E. & Elo, S. (toim.). Opinnäytetyön

menestystarina – Opinnäytetyöopas sosiaali- ja terveysalan opiskelijoille ja ohjaajille, s. 38–49. Savonia-ammattikorkeakoulun julkaisusarja 1/2025. Kuopio. E-kirja. Luettavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2025021311820>. Luettu: 28.3.2025.

Rosvall, M. 17.10.2025. Asunnottomaksi ajautunut Tuomas Levänen heräsi turkulaisen puiston penkiltä töihin: ”Alkaa jo pikkuhiljaa kypsyttää”. Yle. Luettavissa: <https://yle.fi/a/74-20187295>. Luettu: 31.10.2025.

Saari, J. 2015. Huono-osaiset: Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Gaudeamus. Helsinki.

Saari, J. 2017. Tilannekuva – Taloudellinen kestävyys ja sosiaalinen perusta. Teoksessa Saari, J. (toim.). Sosiaaliturvariippuvuus: Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa?, s. 37–68. Tampere University Press. Tampere.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Annettu Helsingissä 30.12.2014. Luettavissa: <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2014/1301>. Luettu: 27.10.2025.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2022. Toimintasuunnitelma köyhyyden ja syrjäytymisen vähentämiseksi vuoteen 2030 mennessä. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja, 15. Helsinki. Luettavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-9999-2>. Luettu: 25.10.2024.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2023. Sosiaaliturva selitettynä. Luettavissa: <https://stm.fi/sotuselitettyna>. Luettu: 25.10.2024.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2024a. Syrjäytymisen ja köyhyyden ehkäiseminen. Luettavissa: <https://stm.fi/syrjaytymisen-ja-koyhyden-ehkaisy>. Luettu: 25.10.2024.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2024b. Sosiaalityö ja sosiaaliohjaus. Luettavissa: <https://stm.fi/sosiaalityo>. Luettu 21.3.2025.

Soste 2023. SOSTE selvitti hallituksen leikkausten vaikutukset maakunnittain – Lähes 17 000 uutta alaikäistä tippuu köyhyysrajan alle. Luettavissa: <https://www.soste.fi/uutiset/soste-selvitti-hallituksen-leikkausten-vaikutukset-maakunnittain-lahes-17-000-uutta-alaikaista-tippuu-koyhyysrajan-alle/>. Luettu: 25.10.2024.

STT 26.3.2025. STT:n tiedot: Sote-säästöjä haetaan lastensuojelusta, vammaispalveluista ja van-
hustenhoivasta. Yle. Luettavissa: <https://yle.fi/a/74-20151896>. Luettu: 2.5.2025.

Suomi, K. 2018. Vanhempien hyvä- tai huono-osaisuus vaikuttaa lasten arkeen päiväkodeissa –
Helsingissä on naapurustoja, jotka ovat köyhempiä kuin Suomen kriisikunnat. Yle. Luettavissa:
<https://yle.fi/a/3-10471824>. Luettu: 26.10.2024.

Suomen ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutuksen verkosto 2023. Sosiaalialan
ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit. Luettavissa: [https://www.sosiaalialanamkverkosto.fi/wp-
content/uploads/2023/04/SOSIAALIALAN-AMMATTIKORKEAKOULUTUKSEN-
KOMPETENSSIT-2023.pdf](https://www.sosiaalialanamkverkosto.fi/wp-content/uploads/2023/04/SOSIAALIALAN-AMMATTIKORKEAKOULUTUKSEN-KOMPETENSSIT-2023.pdf). Luettu: 10.3.2025.

Suonpää, K., Pentikäinen, E., Ohtonen, M., Hokkanen, L., Sarkia, K., Hiilamo, H., Kivivuori, J. &
Latvala, A. 2023. Syrjäytymisen ja huono-osaisuuden yhteys turvallisuuteen: Kausaliteetista poli-
tiikkatoimiin. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:29. Valtioneuvoston
kanslia. Helsinki. Luettavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-428-6>. Luettu: 9.8.2025.

Talentia 2022. Arki, arvot ja etiikka: Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Sosiaalialan kor-
keakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Luettavissa: [https://talentia.lukusali.fi/#/rea-
der/4fb08bf6-d9e1-11ed-bdad-00155d64030a](https://talentia.lukusali.fi/#/reader/4fb08bf6-d9e1-11ed-bdad-00155d64030a). Luettu: 9.8.2025.

Tikkala, H. 2.5.2025. Sosiaali- ja terveysministerin avustaja haukkui yhteiskunnan tukia odottavat
luuseriksi – ”Olette ansainneet köyhyytenne”. Yle. Luettavissa: <https://yle.fi/a/74-20159393>. Luettu:
2.5.2025.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos.
Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki. E-kirja. Luettu: 13.3.2025.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen
käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen lautakunnan HTK-ohje. Luettavissa:
https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf
Luettu: 4.8.2025.

Törölä, M. & Töttö, P. 2017. Kolme polkua huono-osaisuuteen – oikeuspsykiatristen potilaiden laitosurat, yhteiskunnallinen asema ja paranoidisuus. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 54(1).
Luettavissa: <https://doi.org/10.23990/sa.60622>. Luettu: 9.8.2025.

Valtioneuvosto 2023. *Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma*.
Valtioneuvoston julkaisuja, 58. Luettavissa: <urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>. Luettu:
31.3.2025.

Valtioneuvosto 2024. *Aikuiskoulutustuki, ammattitutkintostipendi ja vuorotteluvapaa lakkautetaan*.
Valtioneuvoston tiedote. Luettavissa: <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/aikuiskoulutustuki-ammattitutkintostipendi-ja-vuorotteluvapaa-lakkautetaan>. Luettu: 25.10.2024.

Valtiovarainministeriö 2025. *Hallitus linjasi korvaavista säästöistä sosiaali- ja terveydenhuoltoon*.
Valtiovarainministeriön tiedote. Luettavissa: <https://vm.fi/-/hallitus-linjasi-korvaavista-saastoista-sosiaali-ja-terveydenhuoltoon>. Luettu: 31.3.2025.

Vilka, H. 2023. *Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina*. Art House.
Helsinki. E-kirja. Luettu: 4.3.2025.